

Sebastian Faesch Johannes Wettstein

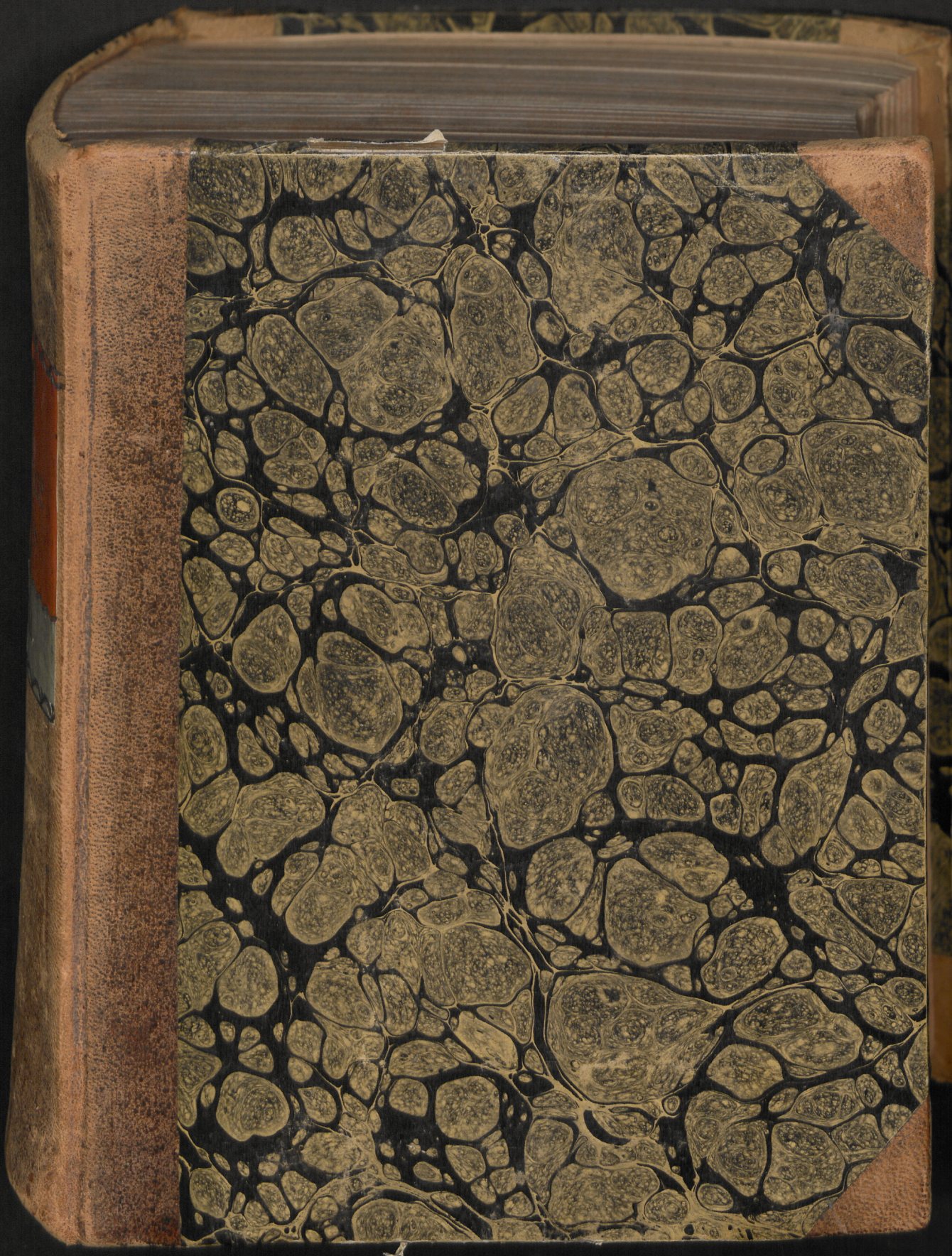
Manipulus Quæstionum Juris Illustrum Tumultuarius : Ad D. IX. Dec. M DC LXXXI

Basileæ: Typis Jacobi Bertshiii, [1681]

<https://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn1779791194>

Druck Freier Zugang

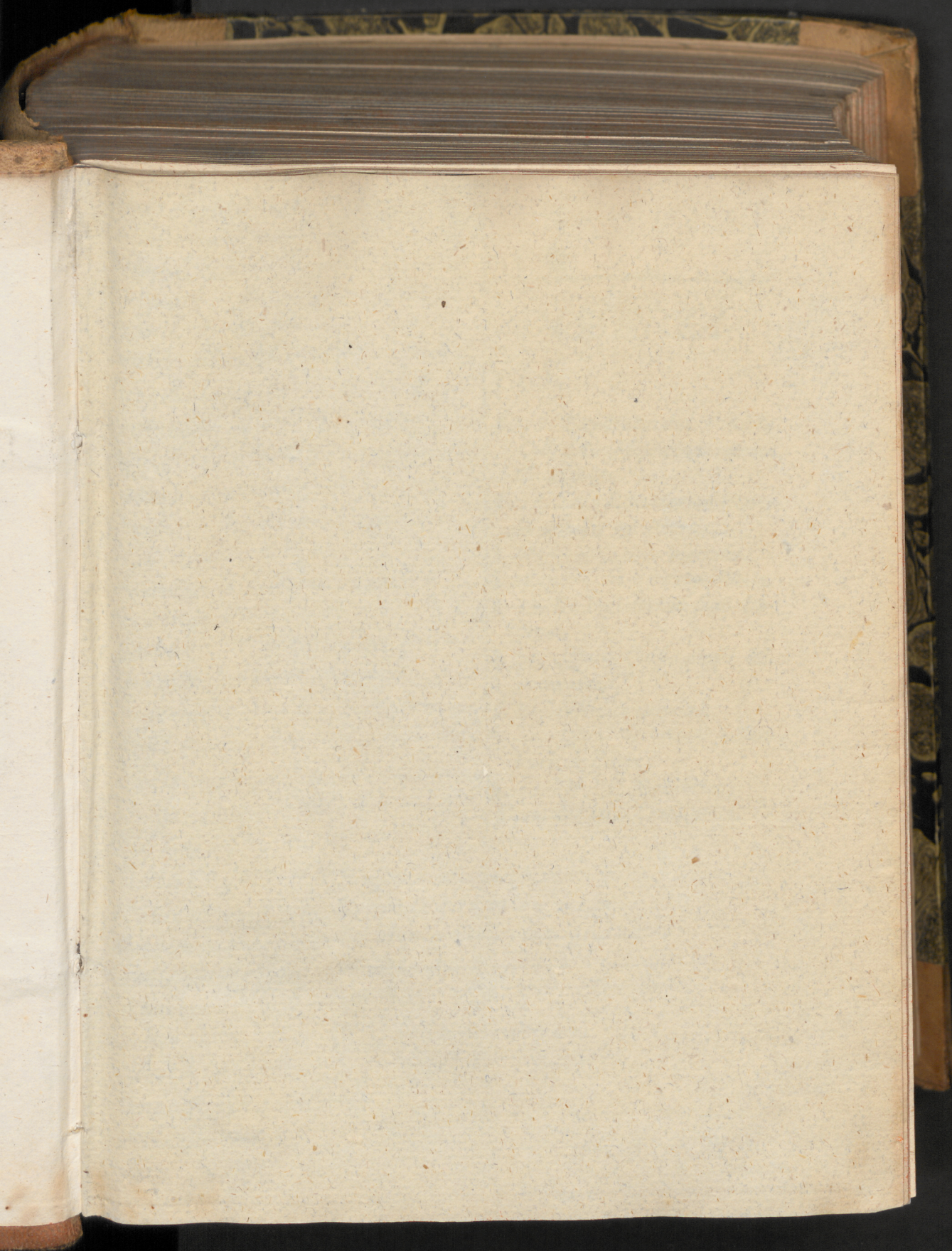

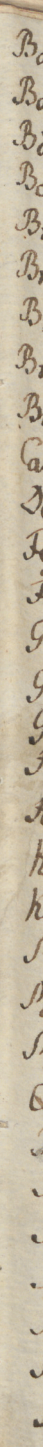

Universitäts
Bibliothek
Rostock

[https://purl.uni-rostock.de
/rosdok/ppn1779791194/phys_0001](https://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn1779791194/phys_0001)

N. K — 1 (28.)

MANIPULUS
QUÆSTIONUM
JURIS ILLUSTRUM
TUMULTUARIUS

QUEM

DUCE DEO O.M.

AMPLISSIMI ORDINIS JCTORUM
AUCTORITATE

PRO SUPPLENDO EORUM NUMERO
A FATO NUPER INTERRUPTO
AMICÆ VELITATIONI

EXPONIT

SEBASTIANUS FESCHIUS
J. U. D.

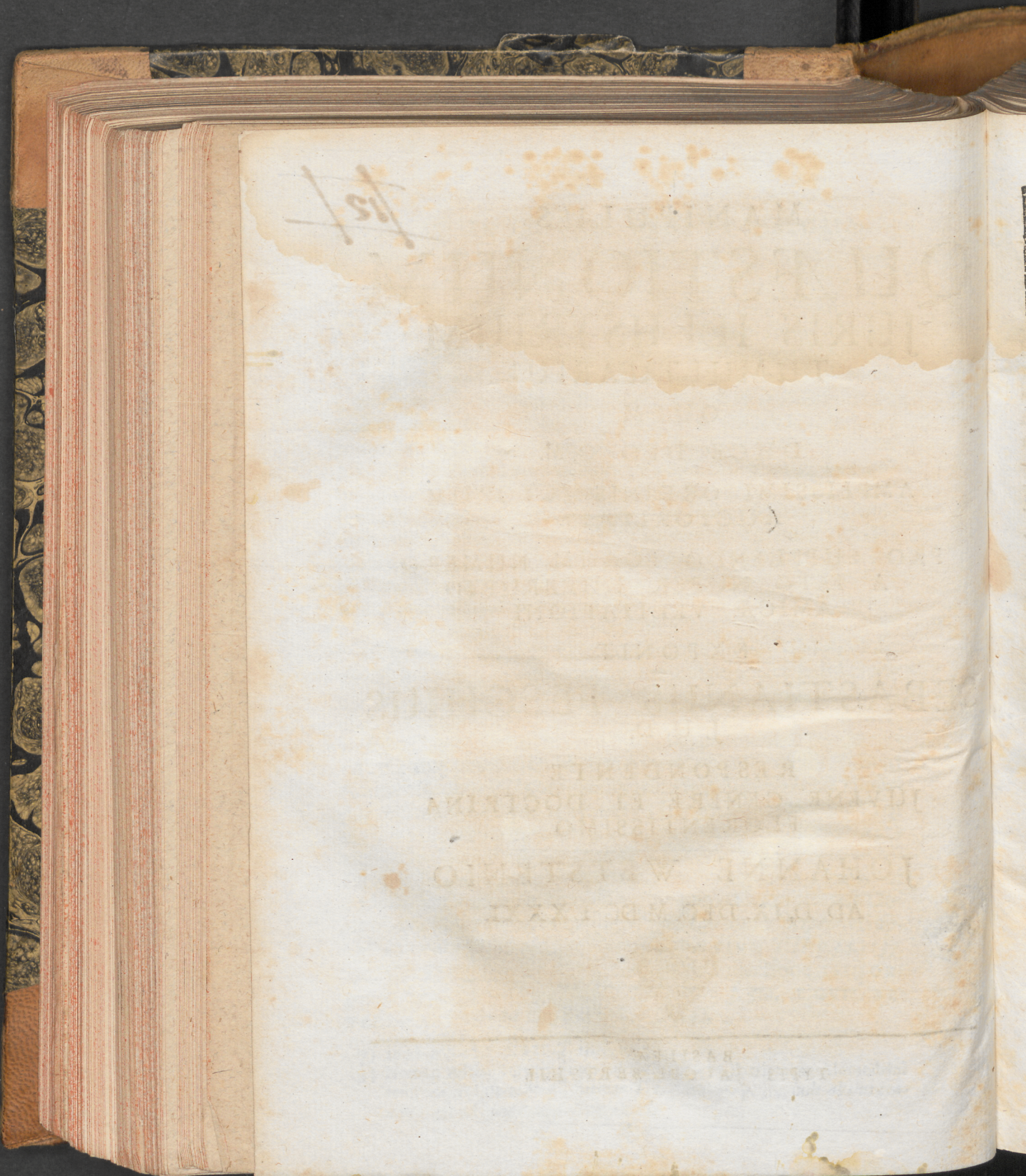
RESPONDENTE
JUVENTE GENERE ET DOCTRINA
FLORENTISSIMO

JOHANNES WETSTENIO

AD D. IX. DEC. MDC LXXXI.

BASILEÆ
TYPIS JACOBI BERTSHIL

QUÆSTIO I.

An in exigendis usuris alterum tantum sortis excedi possit?

NE facultates egenorum avaritia potentium & opulentorum civium facile exhaurirentur, nihil prius habuisse prudentes legislatores videmus, quàm ut modum usuris & fœnori præscriberent: quod cùm Romani sub initium reipublicæ neglexissent, necessitate tandem & armis oppressæ concitatæque plebis eo sunt adaçti. atque inde leges de unciario & semiunciario fœnore promanarunt, & ne quis ob debitum neceretur, aliæque similes in historia Romana passim obviæ. Hinc etiam legibus XII. tabularum sancitum fuit, ne quis unciario fœnore amplius exerceret, teste Tacito 6. *Annal.* 16. quamvis auctis civium opibus eo tandem res perducta sit, ut etiam centesimam partem sortis in menses singulos usurarum nomine exigere liceret, quæ inde usuræ centesimæ, & gravissimæ, & maximæ sunt appellatæ. *l. qui sine.* 38. *de neg. gest.* *l. non existimo.* 54. *de admin. tut. l. tutor.* 7. *S. idem solent.* 8. *eod. cædem* & legitimæ dicuntur in *d. l. tutor. S. quod autem.* 10. licet aliud videatur Hotmanno *disput. de usuris cap. 7.* Sed cùm nec hac ratione satis provisum esse pravitati fœneratorum videretur, etiam hic modus usurarum coercendarum à juris nostri auctoribus inventus est, ut ne quis supra duplum sortis exigere posset, nec in stipulationem deducere, & si quid amplius solutum esset repeteretur, ut scribit Ulpianus in *l. si non sortem.* 26. *S. l. de cond. indeb.* cui non absimile est, quod Papi- niano placuit in *l. nihil interest.* 4. *S. l. de naut. fœn. pro operis ser- vi,* trajectitiæ pecuniæ gratia secuti, non ultra duplum deberi, qua de re videndus Cujac. *5. observ.* 38. Neque nova hæc lex est

est in republica Romana: idem enim jam Lucillum consti-
 tuisse memoriae prodidit Plutarchus in ejus vita his verbis,
 τὰς μακροτέρας τὰ δὲ χαίρει τὸν αἰπὺν φε, ampliores forte usuras am-
 putavit. quinimo hunc morem etiam antiquissimis temporibus
 ab Aegyptiis observatum fuisse testis est Diodorus lib. 1. ubi de
 Bocchoridis legibus, τὰς μετὰ συγγεφῆς δανείσαντα, ἐπάλυνε ἄλλοι
 τὰ τὸν κεφαλαιὸν πλεόν ποιεῖν ἢ διαλάσιν. quod jam vide-
 runt viri docti. Habet autem hæc lex hanc rationem, quod
 absurdum videatur majorem esse in usuris accessionem, quàm
 rem principalem, & lucrum superare sortem, cumque usura
 ob eam præcipue causam admissæ sint, ut id quod creditorum
 interest pecuniæ suæ usu carere, hoc modo refarciretur; non
 minus æquum visum est, etiam ejus quod interest æstimatio-
 nem dupli quantitatem non excedere, id quod olim ab Afri-
 cano responsum in l. cum forte 44. de act. emt. Justinianus cla-
 rius exposuit & confirmavit in l. un C. de sent. que pro eo quod int.
 Atque hæc cum de usuris veteres constituissent, idem Impe-
 rator ea stabilire & in meliorem formam redigere modis
 omnibus annis est: quam ob causam non solum Mennæ
 P. P. rescripsit, se minime concedere, cursum usurarum ultra
 duplum procedere. l. de usuris, 27. §. 1. C. de usur. Verum etiam
 cum animadverteret, hanc viam fraudandæ legis inventam es-
 se, ut usura per tempora soluta non computarentur in duplo, ut diserte
 rescripsit Antoninus Caracalla in l. usura. 10. C. eod. tunc enim ul-
 tra sortis summam jure non exiguntur, quoties tempore solutionis summa
 usurarum excedit eam quantitatem. Itaque necesse fuit usuras ita
 cumulas fuisse, ut in summam redactæ sortem æquarent:
 quod fiebat, verbi gratia, cum de usuris centesimis in centesi-
 mas usque Kalendas nihil esset solutum, quoniam quod inte-
 rea solutum erat, in computationem dupli non veniebat. Hac,
 inquam, ratione cum videret Justinianus fraudem legi fieri,
 propterea quod astuti sceneratores in singulas Kalendas usu-
 ras exigere solerent, Novellis constitutionibus sancivit, omne
 illud in duplo numerandum esse, quod quocunque tempore
 usurarum nomine fuisset solutum, ut patet ex Nov. 121. & 160.
 quinetiam illud eandem ob causam emendavit, ut etiam si
 pignus creditor teneret, cujus æstimatio duplum pecuniæ
 mutæ superaret, nihil tamen inde ultra duplum ad credito-
 rem

rem perveniret. d. l. de usuris. 27. §. i. c. de usur. Verum & olim alia ratio circumveniendæ legis à callidis hominibus reperta erat: cum enim de usuris solum cautum esset, pœnas illi, non usuras nominatim in stipulatum deducebant, easque longe majores, quàm usurarum modus legitimus admittebat; huic fraudi ut obviam irent Juris consulti, statuerunt, neminem posse neq; pœnæ neq; cujusque accessionis stipulatione modum usurarum à legibus definitum excedere. l. pœnam. 44. l. pecunie 9. de usur. l. cum non 16. l. cum allegas. 15. C. eod. Jam ut ad nostra tempora descendamus, num & hodie, quæ de modo usurarum antiquis placuisse diximus, sint observanda, non convenit inter pragmaticos. Antiquatas enim esse leges istas & cursum usurarum nullo unquam tempore sisti, præjudiciis ac rationibus demonstrant Surdus conf. 302. Friderus Mindinganus de processib. lib. 2. cap. 73. n. 21. Cothman 2. conf. 52. n. 259. Ant. Mornac. obs. pract. ad l. si non fortem 26. §. i. de cond. indeb. Autumnus ad l. 27. §. i. c. de usur. Berlichius 2. conclus. 38. in fin. Finckelthaus obs. 40. Richter 1. conf. 41. & 2. conf. 29. Rationem addunt, quod usuræ hodie non ut usuræ, sed ut interesse petantur. verum ea, ut mea quidem fert opinio, subsistere non potest, cum in fraudem legis inventa sit, quemadmodum olim pœnæ stipulatio, de qua modò dictum: essetque hoc non rebus sed verbis tantummodo leges ponere, ut in re simili loquitur Imp. in l. ut nullo 28. C. de usur. Illud autem recte omnino & ex mente legum factum, quod distinguendum censeant inter eos creditores, qui tam negligentes in exigendis usuris fuerunt, ut illi ob non interpellatum debitorem ad alterum tantum sortis excreverint, & eos, quibus nihil ejus rei imputari potest: quam ob rem si debitor, licet sæpius interpellatus, solutionem distulerit, & fraude, mendaciis, fallaciis creditorem frustratus sit, absolum profecto esset & ab omni ratione remotum, si hæc ei frustratio prodesset contra leg. hominem. 37 in fin. mandati. vel ex dolo suo lucrum caperet, l. ex dolo 12. de dolo. l. ita demum 21. pr. de rec. arb. Et hanc quoque limitationem admisisse credo, licet eam non expresserint, illa tribunalia, in quibus simpliciter usuras sortis quantitatem excedentes non deberi fuit pronunciatum, quod de judiciis Saxonix refert Berlichius 1. decis. 30. n. 8. Carpzov. part. 3. Jurispr. For. const. 30. de fin.

fin. 26. & 27. & p. 2. Pract. Crim. quæst. 92. Finckelthaus d. obs. 40. in fin. de Belgio, præsertim Frisia, Sande lib. 3. tit. 14. def. 5. de Italiæ dicasteriis Joh. Lupus l. curabit. comm. 1. §. 3. n. 50. & 53. C. de act. emt. Quod si vero Romanorum, & imprimis Justiniani, constitutiones ad amissim sequi vellemus, illud haud dubie inde redundaret incommodum, ut nullus adeo stolidus creditor facile reperiretur, qui non tunc cum usuræ sortem æquarunt, quod hodie ferme vigesimo quoque anno fieri solet, aut debitum omnino repetere, aut novare saltem obligationem vellet. Unde quid emolumenti debitores sentirent, non video, qui sic versuram facere, & ut his solvere possent ab aliis pecuniam mutuari necesse haberent: atque ita quod eorum favore introductum est, in læsionem suam versum experirentur, contra leg. quod favore. 6. C. de legib. l. nulla. 25. D. eod. Quare incassum mihi laborare videtur Joh. Otto Tabor, qui singulari tractatu de altero tanto usurario jus Justinianicum præcise sequendum esse omni studio contendit.

Q U Æ S T I O II.

An pupillus sine tutore contrahens naturaliter obligetur?

Quæstione hac, quæ spectat obligationem pupilli, vix est in jure nostro vel intricatior vel obscurior, ut sentit gravissimus Juris-consultus Ant. Faber lib. 8. conject. 9. in fin. quam ut explicatius pertractem, præmittenda sunt ea, quæ de distinctione ætatis pupillaris juris auctores tradiderunt. Pupillus enim aut infans est, id est minor septenni, l. 1. §. sufficit. 2. de adm. tut. l. si infanti. 8. C. de jure delib. hic nec obligare alios, nec aliis obligari ullo modo potest, ideoque furioso comparatur. §. pupillus. 9. I. de inut. stipul. aut est proximus infantia, aut proximus pubertati, d. §. pupillus. quis autem proximus infantia, quis pubertati dicatur, cum dissentiant inter se juris interpretes, illorum sententiæ accedo, qui id omne judicis arbitrio definiendum relinquunt: quod & alias fieri consuevit in iis quæ legibus non sunt decisa, lib. 1. §. ult. de jure delib. Pupillus infantia proximus cum non multum distet à furioso, nec ullum intellectum habeat, nulla ratione alios obligare sibi posse videbatur: attramen propter utilitatem

tem eorum benignior juris interpretatio facta est, ut eodem beneficio gauderent, quo pubertati proximi *d. S. pupillus*. quo ad hoc nimirum, ut alios sibi obligare possint sine auctoritate tutoris, ipsi autem obligentur nemini, ne quidem naturaliter, ob defectum consensus. Pubertati proximus cum doli & injuriæ capax sit. *l. pupillum. III. de reg. jur. l. sed & si. 5. S. pen. ad leg. Aquil. l. impuberem. 23. de furt. l. heredibus. 13. S. 1. de dolo*. recte intellectum habere & consentire posse præsumitur. Itaque de hoc maxime quæritur, an ex contractu sine auctoritate tutoris inito naturaliter obligetur. Et obligari quidem ratio ipsa docere videtur: quandoquidem intelligit quod agit, cui consequens est eum & velle, & consentire, cumque aliis contrahere natura posse. *l. 1. & 2. de pact.* unde multis in locis aperte proditum est, pupillum sine tutore contrahentem naturaliter obligari, *l. 1. S. 1. de novat. l. si pupillus. 21. ad leg. Falc. l. fin. de jur. rej. l. in numerationibus 44. l. Stichum. 95. S. naturalis. 4. de solut. l. cum illud. 25. S. heres. 1. qu. dies leg. ced. l. si ejus. 64. ad SC. Trebell.* hinc & fidejussor ad hanc obligationem accedens omnino tenetur. *l. si pupillus 127. de verb. obl.* Verumtamen Neratius & Ulpianus pupillum sine tutoris auctoritate ne naturali quidem jure obligari disertis verbis pronunciarunt in *l. quod pupillus. 41. de cond. indeb. & l. pupillus. 59. de obl. & act.* Raphaël Fulgosius, solertissimus alias juris interpretes, in *d. l. quod pupillus*. ingenue professus est, leges has sine manifesta violentia conciliari non posse. Varias alii, prout quisque ingenio valuit, distinctiones sunt commenti; in quibus Accursius in *ead. l. quod pupillus*. distinguendum censuit inter pupillum infantem & pubertati proximum, ut in illum non cadat obligatio, in hunc cadat. Accursium secutus est Bartolus in *d. l. 1. de novat.* Jason in *l. interdum. 29. de cond. indeb.* & communiter interpretes, teste Decio in *l. pupillus. 189. de reg. jur.* Quemadmodum autem à trivio petita est hæc distinctio, ita certe infantes magis quam adultos & solidi judicij Jurisconsultos decere videtur: quis enim crederet, de infantibus sensisse Neratium & Ulpianum in *d. l. 41. de cond. indeb. & l. 59. de O. & A.* cum ea de re dubium oboriri nemini sanæ mentis potuerit? Cumque ista agat de pupillo, qui mutuam pecuniam accepit: illa de eo, qui aliquid stipulanti promisit: quis tandem erit tam præceps ac mente

mente captus, ut pecuniam infanti mutuari, vel ab eo stipu-
 lari quicquam in animum inducat? Cùm infantes, ut nomen
 ipsum indicat, ne fari quidem posse intelligantur. *l. 1. §. 2. de
 admin. tut.* Eguinaruis Baro ad *l. naturaliter 13. §. fin. de cond. in-
 deb.* aliam harum legum conciliationem tentavit, desumtam
 à natura obligationis, quarum aliam dicit esse naturalem
 tantum, aliam naturalem simul & juris gentium: illa teneri
 pupillum, hac vero non item. Sed commentum hoc nulla
 lege subnixum, satis etiam convellit dictum Pauli in *l. cum
 amplius, 84. §. 1. de reg. jur.* Is natura debet, quem jure gentium
 dare oportet, cujus fidem secuti sumus. Rævardus ad *hanc l.
 cum amplius.* cùm, quâ ratione leges has conciliaret, non vide-
 ret, dissensisse statuit veteres jurisconsultos de obligatione pu-
 pilli, & aliud Sabinianæ, aliud Proculianæ Scholæ sectatori-
 bus visum fuisse. Ant. Faber, subtilissimus legum interpres
lib. 8. conject. cap. 5. in fin. & in rationali ad l. contra juris 28. de pact.
 omnium optimam & nemini prius tentatam nodum hunc
 solvendi rationem se reperisse persuasum habet: est enim a-
 liud, inquit, naturaliter obligari, aliud jure naturali seu gen-
 tium: illud enim in facto consistit, hoc jus præcipue spectat:
 illud etiam de pupillo dici, hoc non ita potest. Dixerat idem
 ante Fabrum Corasius *lib. 6. miscellan. jur. cap. 22. n. 5.* & ante hunc
 simile quid vidit Zasius *tract. de Judeis, quæst. 2.* Verum, utut in-
 geniosum hoc sit commentum, attamen verius est legum au-
 ctiores de hac distinctione ne per somnium quidem cogitasse:
 sed promiscue potius usurpasse has dictiones, ut liquet ex *l.
 si quod, 64. l. naturaliter 13. de cond. indeb. l. servi. 14. de obl. & act. l.
 heres. 21. §. servo. 2. de fidej.* & pluribus locis similibus. Quod ve-
 ro asserunt, cùm pupillus dicitur naturaliter obligari, factum
 non etiam jus naturale demonstrari, id qua ratione subsistere
 possit non video: cùm obligationis verbum jus common-
 stre, nec sine eo concipi possit, est namque juris vinculum:
 unde qui dicit pupillum naturaliter obligari, hoc dicere cre-
 ditur, eum naturali jure obligari: ut recte colligit Vultejus
discept. schol. cap. 6. & Clodius *de cond. indeb. cap. 5. n. 39.* Alii Mar-
 tinum glossatorem secuti in *d. l. si pupillus 127. de verb. obl. ge-
 neratim* censent, pupillum neque naturaliter neque civiliter
 obligari, nisi aut factus sit locupletior, aut dolo in re aliena
 fuerit

fuerit versatus, ut in *l. ait prator. 3. S. pupillus. 4. de neg. gest. l. sed mihi.*
3. commod. l. 1. S. an in pupillum. 15. depos. l. pupillus. 5. de auct. tut. l. heredi-
bus. 13. S. fin. de dolo. & hanc conditionem subintelligendam es-
 se, quanquam non exprimatur, ubicunque pupillus obligari
 dicitur, ut in *l. 1. S. fin. de nov. l. Stichum. 95. S. aditio. 2. de solut. & si-*
milibus. hancque sententiam æquitate naturali niti, quæ ne-
 minem cum alterius damno vult fieri locupletio-rem, *l. nam*
hoc. 14. de cond. indeb. ita sentiunt Alciatus ad l. pacta. 6. C. de pact.
Duaren. tit. de obl. & act. cap. 2. Cujacius ad l. si pupillus. de verb. obl.
Pacius 4. évartio. 10. Borcholt. de mutuo c. 3. n. 12. & seq. Gœd-
dæus de contrahenda stipul. cap. 7. concl. 12. n. 216. & seqq. Sed &
 hanc sententiam firmis rationibus alii labefactarunt & ever-
 terunt: cum pupillus pubertati proximus consentire queat,
 ex consensu autem naturalis obligatio nascatur, ut superius
 dictum est, accedit quod pupillus in *d. l. 1. de novat.* alterius
 obligationem in se suscipiens naturaliter obligari dicatur, &
 fidejussor acceptus pro eo, quod pupillus promissit, teneatur.
d. l. 127. de V. O. unde & naturalis pupilli obligatio subesse in-
 telligitur: atqui nemo promissionibus locupletior fieri existi-
 mandus est. denique pupillum etiam non factum locupletio-
 rem naturaliter obligari expressis verbis docet Papinianus in
l. cum illud. 25. S. 1. qn. dies leg. ced. cui haud dubie vim faciunt, qui
 negativam particulam *nec* inde eximere audent. Pupillus
 autem factus locupletior non solum naturaliter, verum etiam
 civiliter obligatur ex rescripto Divi Pii. ex quo in eum actio
 datur, in quantum factus est locupletior. *d. l. ait prator. 3. S. 4. de*
neg. gest. & ll. aliis modo citatis. Tandem etiam Donellus, vir
 omnis juris peritissimus, in *d. l. si pupillus. 127. de verb. obl.* re-
 jectis aliorum opinionibus hanc *ἀντιρροπία* sic componi posse
 statuit: si cogitemus, pupillum pubertati proximum eodem
 equidem tempore ex eodem contractu naturaliter & obliga-
 tum & non obligatum dici posse: obligatum, si res spectetur:
 in rem enim obligationem contractam esse ex ejus consensu.
d. l. 1. in fin. de novat. non obligatum, personæ conditione ac pri-
 vilegio. *leg. interdum. 29. l. quod pupillus. 41. de cond. indeb.* Itaque
 quamvis contrahente pupillo sine tutore revera ineatur obli-
 gio: ejus tamen vim in pupilli gratiam ac favorem ita reprimunt
 leges ac obrundunt, ut ei nocere nulla ratione possit.

B

hinc

hinc cum naturalis obligationis vires maxime in compensando & soluto retinendo consistant *l. etiam. 6. de compens. l. naturales. 10. de obl. & act.* adversus pupillum neuter horum effectuum valet. qua ratione fit, ut negent interdum Jurisconsulti obligationem pupillo contrahente nasci, ut in *d. l. 41. de cond. indeb. & l. 59. de obl. & act.* Cum vero personalia personam non egrediantur; inde fit, ut fidejussores pro pupillis intercedentes teneantur. *d. l. 127. de verb. obl.* atque hæc omnium commodissima prædictas leges conciliandi ratio esse videtur.

Q U Æ S T I O I I I.

An id quod errore juris solutum est, ut indebitum repeti possit.

Indebitum aliquis solvit vel sciens prudensque vel ignorans: qui sciens solvit, quod non debet, donare videtur. *l. qui fundum. 7. §. servus. 2. in fin. pro emtore. l. 1. §. 1. l. si consortem. 26. §. indebitum. 3. de cond. indeb.* & extat hanc in rem regula illa: cuius per errorē dati repetitio est, ejus consulto dati donatio est. *l. cuius 53. de reg. j.* Qui ignorans indebitum solvit, vel in facto errat, vel in jure. In facto, cum quod factum est, factum nescit: aut quod non factum est, factum putat. In jure, cum is, cui de facto constat, nescit quæ jure sibi sunt tributa. Qui facti errore ductus, quod non debet, solvit, repetere id posse dubium nullum est, *l. si per ignorantiam. 6. & seq. C. de cond. indeb. l. error. 7. C. de jur. & fa. ign.* Illud tantum restat explicandum; an etiam tum conditioni seu repetitioni locus sit, cum indebitum juris errore solutum est. In definienda hac quæstione mire inter se dissentiunt juris interpretes. Negantium partes sequuntur plerique recentiores, Duar. *ad tit. de cond. indeb. cap. 7. Cujac. 5. obs. 39. & alibi. Robert. 1. sentent. jur. cap. 9. & 7. Donell. 14. comment. 14. Petrus Faber in l. 53. de reg. jur. Pacius 4. évaymo 6. Hunnius 3. resolut. tract. 3. part. 2. quæst. 3. & alii laudati ab Harppr.* ad *S. is quoque. 1. n. 56. l. quib. mod. re contr. obl.* Veteres autem affirmativam sententiam sunt amplexi ad *d. S. is quoque. 1. quib. mod. re contr. & ad l. cum quis. 10. C. de jur. & fa. ignor.* Accurs. *ad l. 1. verb. per errorem. C. de cond. indeb. n. 5.* quos sequuntur Zasius *ad rubr. de cond. indeb. n. 5. Sichardus ad eand. rubr. Cod. n. 9. & l. 1. n. 2. Wesslb. in parat. D. eod. n. 9. Christin. vol. 3. decis. 8. & fuse Bachov. de action.*

action. disp. 4. ubi. 17. Vinnius ad S. item is. 6. n. 3. l. de obl. quæ ex q. contr. & lib. 1. select. quest. cap. 47. Ad quæstionis hujus explanationem necesse est indebiti varia genera intelligamus. Est enim quod neque civili, neque naturali jure debetur, quod omnino indebitum dicitur in l. si non fortem. 26. S. indebitum. 3. de cond. indeb. de quo nemo dubitat, quin repeti possit. Est deinde quod civili tantum jure, non etiam naturali, debetur: ut cuius quidem nomine jure civili actio competit, sed cum æquitatis vinculo destituatur, ea perpetua exceptione potest elidi. hoc quoque indebitum vere vocari & solutum repeti posse dicendum est, d. l. si non fortem. S. indebitum. l. qui exceptionem. 40. l. ex his omnibus. 54. de cond. indeb. l. nihil interest. 112. de reg. jur. Est denique quod ex æquitate naturali tantum, non etiam civili jure, debetur, quod tamen ab invito exigi non potest. l. creditores. 10. juncta l. debitor. 108. de verb. sign. solutum tamen non repetitur. l. naturales. 10. de obl. & act. l. naturaliter. 13. l. si pœna. 19. pr. l. si non fortem. 26. S. libertus. 12. l. Julianus. 60. de cond. indeb. & aliis locis innumeris. quamobrem etiam si verus debitor à judice per malitiam aut ignorantiam fuerit absolutus, cum nihilominus naturalis obligatio maneat, siquid etiam post absolutionem solverit, repetere nequit. d. l. Julianus. Plane si naturalis obligatio jure civili speciatim reproberetur, ut fit in muliere intercedente. l. si mulier. 16. S. l. ad S. C. Vellej. in prodigo vel furioso promittente. l. is cui bonis. 6. de verb. obl. aut legum auxilio sit destituta, ut in pupillo sine tutoris auctoritate contrahente. l. interdum. 29. de cond. indeb. etiam ejus, quod harum obligationum nomine solutum est, conceditur repetitio. quod secus est in exceptione Senatusconsulti Macedoniani propter eam rationem, quæ est in l. qui exceptionem. 40. de cond. indeb. Jam ut ad quæstionem nostram propius accedamus, non contemnendis argumentis urgentur, qui id, quod juris errore solutum est, repeti non posse censent: quarum præcipuæ sunt, quod in materia conditionis indebiti, leges sæpius diserte erroris facti meminerint, ut in l. si per ignorantiam. 6. & l. seq. C. de cond. indeb. in l. si non. 6. C. de jur. & fa. ign. ex juris autem errore conditionem dari nullibi tradant. quare etiam reliquas leges quæ de errore indistincte loquuntur, ad facti errorem esse referendas: cum ita comparatum sit corpus legum nostrarum, ut aliæ ex aliis

limitari atque restringi lumenque mutuari debeant: imo omnes una quodammodo lex dici possint à Justiniano Imp. lata, qui profitetur se omnia hic scripta sua facere, parique auctoritate munire. *Const. tanta. §. leges autem. 23. Const. dedit nobis. §. tanta. 10. C. de vet. jur. enucl.* jam vero juxta pervulgatam juris regulam incivile esse, nisi tota lege perspecta, una aliqua particula proposita, judicare. *l. incivile. 24. de legib.* ineptum igitur esse ex quibusdam locis in universum de tota hac repetitione respondere, non adhibitis aliis, qui generatim alibi dicta exponunt accuratius atque restringunt: satis enim notum esse quod in toto jure generi per speciem derogetur. *l. in toto. 80. de reg. jur.* quinimo satis aperte ob juris ignorantiam condictionem indebiti denegare Imperatores, Gordianum in *l. error facti. 9. C. ad leg. Falc.* Constantinum & Maximianum in *l. cum quis. 10. C. de jur. & fa. ign.* ubi clara verba: *cum quis jus ignorans indebitam pecuniam solverit, cessat repetitio.* His argumentis utuntur, qui negant condici posse, quod juris errore solutum est. Qui contra idem affirmant, multas etiam & præclaras rationes afferunt. Cum enim conditio indebiti ex bono & æquo sit introducta. *l. hac conditio. 66. de cond. indeb.* non nisi æquitatis exceptione ab adversario summoverti poterit: quam autem æquitatem prætexet, qui solo civili seu stricto jure, nulla naturali obligatione, nixus rem solutam retinere contendit. ut si quis id, quod dolo malo vel justo metu inductus promisit, solverit, ignarus adjuvari se posse doli mali aut metus exceptione, adeoque in jure errans: quis dicet id retineri posse salva æquitate, cuius prima regula est, neminem cum alterius detrimento fieri debere locupletiores, *l. nam hoc. 14. de cond. indeb.* aut ex improbitate sua lucrum capere. *l. ne ex dolo. 12. de dolo.* quid multis? diserte Pomponius in *l. ex ea. 7. de cond. ob turp. caus. ex ea,* inquit, *stipulatione que per vim extorta est, si exacta sit pecunia, repetitionem esse constat.* & Julianus secundum Nervam in *l. qui se debere. 7. de cond. caus. dat.* respondet, pecuniam solutam ab eo qui se debere putabat, cum exceptione se tueri potuisset, repeti posse. huc etiam referri possunt *l. cum is. 32. §. 1. l. si quis. 43. l. si fidejussor. 59. de cond. indeb.* quibus in locis agi de errore juris inde colligitur, quod proprii facti ignorantiam prætere nemo potest. *l. quanquam. 7. ad S. C. Vellej.* His accedit, quod in toto titulo Pandectarum

debeturum de cond. indeb. satis diffuso, nulla juris aut facti distinctione, generatim ubique indebitum per errorem solutum repeti posse tradatur, sicut & in Inst. §. 1. quib. mod. re. contr. obl. §. 6. de obl. qua ex q. contr. quinimo evidenter distinguunt leges inter eum qui sciens jus solvit, & eum qui jus ignorat: & illi conditionem denegant, huic concedunt in l. 1. §. 1. l. si non forum. 26. §. indebitum. 3. de cond. indeb. & omnium manifestissime in l. 1. pr. ut in poss. leg. ca. Confirmat hanc sententiam responsum Papiniani in l. error facti. 8. de jur. & fa. ign. nemini juris errorem in damnis omittendæ rei suæ nocere. Cui non obest captiosa recentiorum responsio, condicentem non laborare de re amittenda, sed de amissa: quia menti legis adversatur, quæ in jure errantem omnino indemnem præstare vult: & ignorantiam juris suum petentibus non nocere, quod in præced. lege dictum erat. etenim hic omnino valet illud, melius esse favere repetitioni, quàm adventitio lucro. l. non debet. 41. §. 1. de reg. jur. Quamobrem & huic sententiæ, ut tandem dicam quod sentio, calculum meum addo: modo & illud observetur, quod ab initio dictum est, naturalem obligationem impedire repetitionem ejus, quod per errorem solutum est; quod tamen de facti non de juris errore intelligi debet. quemadmodum responsum est de filiofamilias, qui cum pecuniam contra senatusconsultum accepisset, post paterfamilias factus solvit, l. qui exceptionem. 40. de cond. indeb. l. sed si. 9. in fin. cum l. seq. & l. ult. de S. C. Maced. & de herede qui legata integra solvit, non retenta quarta ex lege Falcidia, l. regula. 9. §. si quis jus. 5. de jur. & fa. ign. l. indebito. 2. C. si adv. solut. l. fideicommissum. 7. C. de cond. indeb. l. error facti. 9. C. ad leg. Falc. Itaque si quæ leges juris errori repetitionem denegant, vel eam facti solum errori tribuunt, de quibus supra dictum, eæ ad hos & similes casus sine dubio sunt referendæ: ad exemplum ejus quod est in d. l. regula. 9. §. si quis jus. 5. vers. quod si ideo. de jur. & fa. ign. denique in hanc sententiam, ut æquitati conformem, etiam transit Carpzovius οπερυσμαλ-
νέται & part. 3. Jurispr. For. const. 15. def. 42.

QUÆSTIO IV.

An is, in cujus aedibus incendium ortum est, teneatur
resarcire

refarcire damnum vicinis illatum: aut inquilinus locatori.

Ad quæstionis hujus intelligentiam animadvertendum est, incendia interdum lata culpa, id est supina & dissoluta negligentia habitantium oriri. *l. si fortuito. 11. de incend. ruin. naufr.* quæ cum non multum absit à dolo. *d. l. 11. l. si fidejussor. 29. mandati.* auctorem incendii non solum ad refarciendum omne damnum cum eo quod interest obligat. *l. qui ades 9. de incend. c. si egressus. 5. x. de injur. quod transcriptum ex Exod. 22.* verum etiam pœna corporali coërcetur. *d. l. si fortuito.* quæ olim quidem fuit fustigatio. *l. nam salutem. 3. S. 1. de off. præf. vig.* hodie tamen magis est, ut dicamus arbitrariam cum Menoch. *2. arbit. jud. quæst. cent. 4. cas. 390. n. 26.* Rauchbar. *quæst. 10. n. 10.* Vel levis culpa causam incendio dedit, veluti si quis non eam diligentiam adhibuisset in igne custodiendo, quam debent homines frugi & diligentes præstare, quamque hominum natura desiderat. *l. si vendita. 11. de per. rei vend. l. quod Nerva. 32. de posui.* & hic damnum vicinis aliisque datum reparare haud dubie tenetur. *l. 1. & 2. C. de L. Aquil. l. qui ades. 9. de incend. l. capitalium. 28. S. incendiarii. 12. de pœn.* & si non habeat in ære, modica castigatione punitur. *dict. l. qui ades. de incend. d. l. 28. S. incendiarii. 12. in fin. de pœn.* Vel denique levissima alicujus culpa incendium est exortum; si quis nimirum commiserit, vel facere neglexerit, quod vigilantissimus quisque & attentissimus paterfamilias non esset neglecturus aut commissurus. *l. in rebus. 18. commod. l. custodiam. 3. de per. & com. rei vend.* hic enim non sufficit ad suum modum esse diligentem, si alius ea in re diligentior reperiatur. *d. l. 3. S. 1. de obl. quæ q. ex contr. l. 1. S. 4. de obl. & act.* ex hac culpa ad damni incendio illati restitutionem obligantur ædium & aliarum rerum commodatarii. *S. 2. I. quib. mod. re contr. obl. d. l. 3. S. 4. de obl. & act.* quales sunt quibus gratis habitatio concessa est. Farinac. *pract. crim. part. 3. quæst. 110. n. 28.* & qui mercedem pro custodia rei acceperunt. *l. qui mercedem. 40. locati.* conductor autem cum tantum latam & levem culpam præstare teneatur. *l. si ut certo. 5. S. nunc videndum. 2. commod.* ad damnum ejusmodi refarciendum non obligatur, Attamen videtur actione legis Aquiliæ conve-

conveniri posse, cum in hac lege etiam levissima culpa veniat.
l. si servus. 27. §. Proculus ait. 11. l. in lege. 44. ad leg. Aquil. hinc cum
 dissentiant Jurisconsulti, eorum sententiam æquiores puto,
 qui distinguendum censent: utrum levissima culpa fuerit in
 committendo seu faciundo, an in omittendo; ut priori casu
 de damno teneatur inquilinus, non autem posteriori. *per l. si*
usus fructus. 13. §. de præteritis. 2. de usufr. l. si servus. 27. §. si fornicarius.
9. ad leg. Aquil. ita Menoch. 2. arbut. quest. cent. 4. cas. 390. n. 11.
 Joseph. Ludovic. decis. 25. n. 23. & seqq. Matt. de Afflictis dec.
 57. n. 8. Farin. d. quest. 110. n. 24. & seqq. Mascard. de probat. concl.
 467. n. 8. Rauchbar quest. 10. n. 33. 38. 74. & seqq. cum alleg. De-
 nique exoritur etiam incendium casu fortuito, veluti cum in
 alienis ædibus natum corripit vicinas, ut *in l. si servus. 27. §. si*
quis insulam. 8. l. qui occidit. 30. §. in hac. 3. ad leg. Aquil. aut ab ho-
 stibus aut latronibus ignis immittitur. *l. in rebus. 18. pr. commod.*
l. qui insulam. 30. §. 4. locati. l. & ita. 3. §. 1. in fin. naut. caup. stabul.
vel si fulminis ictu fuerit excitatum. l. ex conducto. 15. §. 2. l. si
merces. 25. §. vis major. 6. locat. aut subita vi ventorum. d. l. qui
occidit. 30. §. 3. ad leg. Aquil. tale incendium non modo pœnam
 nullam, verum etiam commiserationem hominum & legum
 subsidium meretur. *l. ex conducto. 15. §. cum quidam. 3. locati. l. si*
fortuito. 11. de incend. nisi culpa, pactum, vel mora casum fortui-
tum præcesserit. c. un. X. commod. d. l. qui occidit. 30. §. 3. ad l. A-
quil. l. 1. §. 4. de obl. & act. l. videamus. 11. §. 1. & 4. locati. Hæc ita
 ubi de origine & causa incendiorum constat, observari solent.
 Cæterum an in dubio incendium casu an culpa inhabitantium
 ortum esse dicendum sit, frequenter disceptari consuevit. Sed
 potius est, ut culpam habitantium intervenisse dicamus. *l. nam*
salutem. 3. §. 1. de off. præf. vig. l. si vendita. 11. de per. rei vend. quare cum
 contra hos juris præsumptio militet, dicendum videtur eos le-
 ge Aquilia ad damni restitutionem teneri, nisi se culpa vacare
 probare possint. *l. si pactum. 9. l. quinquag. 12. l. chirographum. 24. &*
seq. de prob. c. requisisti. 10. X. de testam. Itaque docendum est patrifam-
 ilias, aut ignem foras illatum fuisse; aut se suosque in igne
 custodiendo eam semper diligentiam adhibuisse, quam de-
 bent homines frugi & diligentes præstare: præter hæc si
 quid accidisset, nihil ad eum pertinebit, ut habet *l. si vendita. 11.*
de peric. & commod. rei vend. & si plures sint inquilini, idem
 omnes

omnes de se demonstrabunt. *l. ita vulneratus. 51. §. 1. ad legem Aquil.* hoc ubi docuerint, contrarium probandi & culpam habitantibus impingendi onus in adversarios transferent. *l. fin. pr. quod met. ca. l. exceptionem. 19. C. de probat.* Non me fugit aliam vulgo controversiam hanc decidendi rationem à Pragmaticis afferri: quæ perinde culpæ probandæ onus ab inhabitantibus in adversarios rejicit, quam videre licet apud Menochium, Rauchbar, Farinacium, locis modo citatis, quos sequuntur Bursatus *conf. 59.* Riminald. *conf. 373.* Curtius jun. *conf. 229.* Gailius *2. observat. 21. num. 3.* Berlich. *4. concl. 25.* alique ab his laudati: à quibus dissentit Carpzovius *Prætic. Crimin. quest. 39. sub q. 7.* hæc tamen nostra à legum Romanarum præscripto propius abesse videtur. Illud etiam plerunque hoc in loco quæri solet: cum incendia ut plurimum negligentia servorum vel domesticorum sine patrisfamilias culpa, excitari soleant, num horum culpam paterfamilias præstare debeat. Videtur certe domino id omne imputandum esse, propterea quod negligentes servos ad ministerium suum elegit. *l. fin. §. hac autem. 4. naut. caup. stabul. l. 1. §. familia. 5. l. 3. de publican. l. videamus. 11. l. qui insulam. 30. §. colonus. 3. locati. l. si servus. 27. §. si fornicarius. 9. ad leg. Aquil.* quare si quis in eligendis ministeriis negligens fuerit, aut ineptorum ac improborum hominum opera fuerit usus, atque illi circa officium sibi commissum segniter vel malitiose sint versati, tenebitur defacto eorum dominus vi legum jam cit. illorum autem domesticorum, qui aliquid extra demandatum sibi munus admifere, facto vel delicto paterfamilias non obstringitur. *d. l. 1. §. familia. 5. de public. l. si vendita. 11. de per. rei vend. estque hæc communis Doctorum juris distinctio. Gail. 2. obs. 21. n. 6.* cum igitur de sua diligentia dominus docere poterit, non onerabitur amplius. *d. l. si vendita. modo servum, qui deliquit, noxæ dedat. l. 1. l. 5. §. 6. de his qui effud. quod si hominis liberi, cujus ministerio utitur, facto damnum datum sit, ipse qui dedit tenebitur: cum nemo culpa aut odio alterius debeat prægravari. l. de pupillo. 5. §. si plurium. 5. de op. nov. nunc. l. si quis. 33. §. 1. de inoff. test.*

QUÆ-

QUÆSTIO V.

An donatio facta absenti revocari possit ante donatarii ratihabitionem.

Constans equidem veterum prudentum opinio fuit donationem, sive simplicem sive mortis causa, factam absenti non valere, nisi interveniret nuncius vel epistola donantis. *l. absenti. 10. de donat. l. inter mortis. 38. de mort. caus. don. l. in omnibus. 55. de obl. & act.* Hodie vero plerunque ita fieri consuevit, ut Notarius absentis nomine donationem acceptet: quae de re consulendi pragmatici nostri, Clarus *S. donatio, quest. 13.* Tiraquell. *de jure consuet. poss. part. 3. limit. 30. n. 1. & seqq.* Car. Molinaeus *conf. 60.* Tressaurus *decis. 70.* & alii mox nominandi. Verumtamen postquam placuit Justiniano in *l. si quis argentum. 35. S. sed si quidem. 5. C. de donat.* confirmata Nov. 162. cap. 1. jura donationum sic amplificare, ut neque stipulationem, ut olim, neque traditionem, & ne pactum quidem nudum accedere necesse sit, sed validæ sint & perfectæ cum de donatoris voluntate constat, *S. alia. 2. l. de donat.* recte illas hodie etiam absentibus fieri dicemus, dummodo donandi animus manifestis probationibus, sive scriptura Notarii, sive quocunque alio modo, demonstrari possit. Verius enim est teneri hac lege donatorem ex sola sua promissione seu pollicitatione, quæ neque consensum, neque acceptationem ejus, in cujus gratiam facta est, requirit. *l. partum 3. de pollicit.* quemadmodum de dotis pollicitatione jam olim constituerant Theod. & Valent. *l. ad exactionem. 6. C. de dot. promiss.* & de donis in sacros aut pios usus promissis Zeno *l. si quis. 15. C. de sacr. Eccl.* quæ de re Cujac. 12. obs. 28. Quamobrem falluntur utique Doctores nostri, dum credunt à Justiniano quidem stipulationis & traditionis, non autem pacti necessitatem, dicta constitutione remissam esse. à quo errore, ut fieri solet, in alium prolapsi sunt: cum docuerunt, etiam hodie necessariam esse donatoris præsentiam vel acceptationem, ut donatio subsistat irrevocabiliter, quia licet pactum inter absentes etiam fieri possit, ut omnia quæ nudo consensu constant. *l. 2. de pact. l. qui autem. 14. S. 3. de cons. pec.* pactum tamen prius dici non posse, quam utriusque partis consensus accesserit. *l. 1. S. 2. de pact.* unde ante-

C

antequam donatarii ratihabitio secuta sit, recedere ab hac
 donatione licere, nisi Notarii stipulatio absentis nomine in-
 tercesserit, communis est interpretum opinio. Cephalus *conf.*
 440. n. 30. & *seqq.* Menoch. *conf.* 733. n. 21. ubi hanc senten-
 tiam XXIX. Doctorum suffragiis confirmat, quos sequitur
 Carpzov. p. 2. *Jurisp. For. conf.* 12. *defn.* 20. Quod si talis sti-
 pulatio accesserit, tum an donatoris pœnitentia acceptatio-
 nem donationis inutilem reddat, quæritur. Sunt qui ajunt,
 sunt alii qui negant, utriusque partis rationes & sectatores
 videri possunt apud Hier. de Cævallos *opin. comm. contra com.*
quest. 54. & *seq.* qui tandem concludit quæstionem hanc ef-
 se pro amico, quæ utroque modo decidi possit. alii distin-
 ctione rem expediendam arbitrantur: si donator ante rati-
 habitationem donatarii non modo pœnituerit, verum etiam
 rem donatam alteri dono dederit: nam si res alienata non
 sit, quantumvis revocata fuerit donatio verbis, validam esse
 nihilominus secutam deinde acceptationem, ut pluribus
 differit Tiraquel. *tract. de const. poss. part. 3. limit.* 30. n. 8. & 51. His
 tamen non obstantibus cùm donator, ut dixi, ex pollicita-
 tione sola valide obligetur, & conditione ex lege teneatur:
 dicendum potius est, eam nulla contraria voluntate infirmari
 posse: cùm permittendum non sit, ut is, qui semel fuit uti-
 liter obligatus, ab obligatione liberetur, invito eo cui se ob-
 ligavit. l. ult. de pact. l. sicut. 5. C. de obl. & act. Plane si donator
 rem alicui donatam necdum traditam, deinde alii dono de-
 derit & tradiderit: possessoris potiore esse causam in rei do-
 minio dubitandum non est: quod idem etiam in re pluribus
 vendita fuit responsum. l. quoties. 15. C. de rei vind. l. qui tibi. 6. C. de
 her. vel act. v. & quemadmodum venditor, rem secundo emtori
 tradens priori in id quod ejus interest tenetur actione ex
 emto. d. l. qui tibi. sic donator rem alteri quam cui promisit
 tradens, nihilominus ex donatione sua manet obligatus, vel
 ad rem promissam, vel ejus æstimationem præstandam. hæc
 enim mens videtur esse d. l. si quis argentum. 35. §. sed siquidem.
 5. C. de donat. ut recte contra Pragmaticos colligit Ant. Faber
 de err. pragm. dec. 47. err. 3. n. 3. Quæ omnia de simplici so-
 lum inter vivos donatione, non de donatione mortis causa in-
 tellecta volumus: ad hanc enim Justiniani constitutionem
 non

non esse porrigendam, sed cum ultimis voluntatibus comparatur. *S. 1. de donat. l. ult. C. de don. mort. ca.* quodcumque etiam post acceptationem, revocari posse, rationi est consentaneum *l. cum hic. 32. S. penitentiam. 3. de don. in. vir. & ux.*

Q U Æ S T I O VI.

An donatio omnium bonorum, presentium & futurorum, cum legibus nostris subsistere possit.

Donationem hanc invalidam esse, primus omnium Bartolus docuit *ad leg. stipulatio hoc modo concepta. 61. de verb. obl. cū* jus viri cum summa esset auctoritas, qui deinde secuti sunt juris interpretes plerique in ejus sententiam concesserunt: eam igitur ut communem amplexi sunt Clarus *S. donatio. quest. 19. Fachin. lib. 6. contrav. cap. 87. Gilken ad l. fin. n. 39. & seqq. C. de pact. Hotoman. diss. de donat. cap. 8. Giphani. ad l. pen. n. 38. C. de donat. Schneidew. S. 2. n. 26. & seqq. I. eod. Carpzov. p. 2. Iurispr. For. const. 12. def. 46. & p. 5. resp. Elect. 65.* Ab hac tamen sententia divortium facere non dubitarunt interpretes alii, ut Angelus & Salicetus, quibus se junxerunt Alciatus *ad d. l. fin. n. 72. C. de pactis. Coras. miscell. lib. 6. cap. 7. Vaud. var. quest. l. 1. q. 31. Vasquius contrav. l. 3. q. 62. Bornchorst. cent. 3. c. 1. assert. 71. Ant. Faber de err. pragm. dec. 48. err. 6. aliiq;* plures citati ab Harppr. in *S. alia. 2. n. 115. & seqq. I. de don.* Et hanc etiam opinionem priori præferendam esse nullus dubito. Cum enim bonorum omnium donationem leges indistincte permittant. *l. si quis argentum. 35. S. 4. & seq. C. de don. l. si unquam. 8. C. de revoc. don. l. si totas. 5. C. de inoff. don. l. omnes. 17. S. 1. quæ in fraud. cred.* nullam satis firmam rationem video cur aliud de bonis futuris statuendum sit: quandoquidem etiam de rebus nondum in rerum natura existentibus dispo- nere per leges licet: ita namque spes futuræ actionis donari potest. *l. spem. 3. C. de don. sic & fructuum futurorum perceptio. l. in edibus. 9. S. 3. D. eod.* hinc etiam est, quod vendi res possint, quæ nondum in rerum natura sint. *l. nec emptio. 8. de contr. emt. & pignori obligari. l. quæ nondum. 15. de pignor. & in stipulationem deduci. l. interdum. 73. de verb. obl.* denique etiam legari. *l. quod in rerum. 24. de leg. 1.* adde quod rerum suarum quilibet moderator & arbiter sit. *l. in re mandata. 21. C.*

mand. etiam in abutendo. l. sed etsi lege. 25. §. consultuit. II. de her. pet. Nec obstat quod alii hac ratione liberam testandi facultatem auferri clamitant; idque contra bonos mores esse. d. l. si stipulatio. 61. de verb. obl. l. fin. C. de pact. Nam damnum quod quis sua culpa sentit, non intelligitur sentire l. quod quis. 203. de reg. jur. Suntque etiam alii casus, quibus testamenti factione sponte se quis abdicare potest, veluti per ingressum in monasterium. auth. ingressi. & ibi Dd. C. de SS. Eccl. si quis se ad pretium participandum venundari patiat. §. fin. I. de iure person. aut si quis se præbeat arrogandum. §. non tamen. 6. I. quib. mod. test. inf. l. pen. §. re. stamento. de bon. poss. sec. tab. per consequentias enim interdum fieri possunt, quæ directo facta improbarentur, utin l. I. & 7. pr. de auct. tut.

QUÆSTIO VII.

Periculum rei vendita ad emptoremne an venditorem pertineat.

Summo consensu & veterum & recentiorum Jurisconsultorum receptum fuit, perfecta emtione, licet res nondum sit tradita, omne periculum & commodum, quod sine facto venditoris contingat, ad emptorem pertinere: ut passim leges nostræ docent, §. cum autem. 3. I. de emt. & vend. l. id quod post. 7. l. necessario. 8. l. si vendita. II. de per. & com. rei vend. l. I. l. 4. & 5. C. eod. l. quod sape. 35. §. si res. 4. de contr. emt. Primus autem Cujacius, splendidissimum juris nostri sidus, sententiam hanc improbare fuit ausus, tract. 8. ad Africanum, & magnos etiam viros in partes suas pertraxit, Vultejum ad pr. I. de emt. n. 71. Borcholt & Hortensium ad d. §. cum autem. 3. I. eod. Bocerum ad l. contractus. 23. de reg. jur. Cabotium I. var. disp. cap. 25. Mover istos lex, si fundus. 33. locati, ubi Africanus ait: si fundus venditus prius, quam vacuus traderetur, publicatus fuerit, tenetur venditor ex emto, ut pretium restituat. Quæ vero leges in contrarium adducuntur, ad eas nihil aliud respondendum existimant, quam eas summi seu stricti juris, hanc autem æquitatis rationem habere. cum æquius sit & humanius, ut emptor, qui rem non est nactus, pretium venditori non solvat. Verumtamen nihil causæ est, cur ob legem hanc à recepta sententia & manifesta ratione juris

juris recedamus. Distinguendum igitur est, utrum ex causa aliqua extrinseca, an vero per ipsam rem venditam fiat, quo minus ea tradi possit. Hoc enim casu, cum per ipsam rem fit quo minus præstari possit, siquidem ita perempta sit, ut in rerum natura esse desierit, *ut in d. §. cum autem.* pretium venditori omnimodo debetur, cuius rei ratio est, quod, licet ante traditionem venditor rei venditæ dominus maneat, tamen in emtoris potestate sit rei venditæ possessionem ac dominium solutione pretii, quandoque libuerit, adipisci. At si res vendita ex causa aliqua extrinseca præstari non possit: puta, quod furto subrepta sit, aut fundus sit publicatus, recte emtor contendit: ut sibi res præstetur, quæ per rerum naturam præstari potest. attamen securus erit venditor, si actiones, quæ sibi ea de re, tanquam domino, competunt, ut rei vindicationem & conditionem & furti actionem, emtori cedat, ut docet Cajus in l. quod saepe. 35. §. si res. 4. de contr. emt. & comprobatur Imperator in d. §. cum autem. idem sentit Ulpianus in l. eum qui. 14. pr. de furt. & Papinianus in l. si vendidero. 80. eod. Quod si venditor actiones nullas præstare possit, propterea quod nullas habet, ut si rem alienam vendiderit, *ut in d. l. 35. §. 4. de contr. emt.* aut rem venditam culpa sua amiserit, *ut in d. l. si fundus.* utique condemnandus est, ut pretium restituat. Hæc ex mente Fabri 2. conject. 4. & ejus *Ulpianus* Schifordegheri lib. 2. tract. 18. quamvis hic legem hanc, *si fundus.* de illa solum publicatione putet intelligendam, qua res ab hostibus captæ in ærarium rediguntur vel agri militibus distribuuntur: & turpis erroris infimulet Donellum, quod 13. comment. 7. publicationem hanc propter damnationem factam existimet; cum tamen idem cum Donello sentiant communiter interpretes ad d. l. si fundus. Sed verius est utramque publicationem huc referri posse, & illam quæ ob culpam venditoris facta est, de qua in l. 1. & ult. de bon. damnat. & illam qua sine facto venditoris agri forte colonis aut militibus sunt assignati, *ut in l. item si. 15. §. item. 2. de rei vindic.*

QUÆSTIO VIII.

An pecuniam posteriori vel non privilegiario creditori solutam prior vel privilegiarius creditor repetere possit.

Tamet-

Tametsi leges inter fisci jura recensent potestatem revocandi pecuniam, quam creditor à fisci debitore in solutum acceperat. *l. pecuniam. 5. C. de priv. fisci. l. deferre. 18. S. fin. cum l. seq. de jur. fisci.* recte tamen hoc jus interpretatione prudentum etiam ad alios creditores, qui se simili solutione, creditoribus tempore vel pignoris causa posterioribus facta, gravatos sentiunt, extensum est: ut pecuniam ita solutam, si extet, actione hypothecaria, sin vero consumpta sit, conditione ex lege repetere possint; ad exemplum ejus, quod confecto inventario heredes posterioribus creditoribus solverunt. *l. scimus. 22. S. fin. vero. 5. & seq. C. de jure delib. l. tutores. 61. de cond. indeb.* vel ejus pecuniæ, quæ per gratificationem vel extorsionem soluta est. *l. si non. 6. S. quid ergo. 2. de reb. auct. jud. poss. l. pupillus. 24. quæ in fraud. cred.* potior enim habenda est ratio privilegii, quam solutionis prioris aut occupationis. *l. ex facto. 52. in fin. de pecul. l. sed an hic. 3. quod cum eo qui in al. itaque nec debitor vendendo, donando, aut legando deteriore creditoris conditionem reddere potest. l. creditorem. 15. C. de pignor.* Neque hic distinguendum puto, ut multis placuit, utrum extet pecunia debita an consumpta sit: vel an judicis auctoritas intervenerit. sed omnino repetitioni locum esse cenſeo: idque evincere videntur leges modo laudatæ, cum leg. si rem. 20. junctæ l. si hominem. 69. de solut. Quod si vero uni ex creditoribus pari jure munitis aliquid fuerit solutum, certum est id ab aliis ejusdem ordinis creditoribus repeti non posse. *l. si non. 6. S. quid ergo. 2. de reb. auct. jud. poss. l. qui autem. 6. S. sciendum. 7. quæ in fraud. credit.* hic enim sibi vigilare licet: & æquum est diligentibus vigilantiam suam prodesse, reliquos autem suæ negligentiae expensum ferre. *d. l. si pupillus. 24. quæ in fraud. cred.* Plura qui de difficili & spinosa hac quæstione cupit, adeat, præter commentatores veteres ad dd. ll. & ad jura fisci, Matt. de Afflictis decis. 190. Covarr. pract. c. 29. Menoch. conf. 25. Gail. 2. obs. 25. Fachin 12. controv. 53. Cævallum opin. comm. quæst. 705. Straccham de decoctor. part. ult. n. 30. & seq. Rauchbar p. 2. q. 9. Hart. Pistor. 3. quæst. 20. Berlich. 1. Conclus. 71. Carpzov. part. 1. Jur. For. const. 28. def. 180. & seq.

QUÆSTIO IX.

Utrum fidejussor in majorem summam acceptus prorsus non

non obligetur, an saltem in summam concurrentem.

In definienda hac quaestione ita dissentiunt juris interpretes, ut ab utra parte major eorum numerus consistat dividere vix possis, quemadmodum patet ex catalogo scriptorum, quos hanc in rem recenset Hering *de fidejussor. cap. 24. n. 52. & seqq.* Schifordegher *ad Ant. Fabrum lib. 2. tract. 9. pr.* Harppr. *ad §. fidejussores. §. 1. de fidej. n. 13. & 20.* Quod si ad legum Romanorum normam rem exigere velimus, fidejussorem in maiorem summam acceptum plane non obligari dubium mihi nullum est: id enim disertis verbis docet *l. grace. 8. §. illud. 7. de fidejuss.* ubi Ulpianus in universum de iis, qui pro aliis fidejubendo intercedunt, definit, eos qui in duriores causas adhibiti sunt omnino non obligari, in leviores plane causas accipi posse: propter quod in minorem summam recte fidejussor accipietur. cui consequens est omnino in maiorem summam accipi inutiliter. Et nodum in scirpo quaerunt, qui verba haec, *omnino non*, hic idem significare credunt, quod, *non in solidum*: cum latine loquentibus nihil aliud indicare possint, quam plane non, neutiquam, nullo modo: ut apud Cicer. 3. *ad Attic. 23.* scis Clodium sanxisse ut vix, aut omnino non, posset infirmari sua lex, nec aliter in jure nostro usurpatum reperitur, vel ab ipso Ulpiano, *l. si non sortem. 26. §. indebitum. 3. de cond. indeb. l. si plures. 3. §. ceteri. 2. in fin. de admin. tut. l. 4. §. sed enim. 3. rem pup. salv. fo.* Quod si cum Haloandro pro omnino non, legere velis, non omnino; quasi diceret Ulpianus, fidejussorem in duriores causas acceptum non quidem omnino vel in solidum, sed eatenus solum, quatenus ipse reus obligatus est, teneri: jam vero sensus hujus loci penitus evertetur. opponit enim Jurisconsultus fidejussores in duriores & in leviores summam acceptos; & hos quidem dicit obligari, illos autem nullatenus. rem deinde illustrat exemplis, fidejussoris in minorem summam accepti, vel accepti in diem aut sub conditione, cum reus pure sit obligatus: hosque teneri scribit. contra vero si fidejussor pure sit acceptus, reus autem sub conditione obligatus, illum plane non teneri statuit. eoque haud obscure subindicat, idem sentiendum esse de fidejussore in maiorem summam accepto: quod etiam pluribus exemplis confirmat *§§. seqq.* quibus

bus omnibus fidejussorem in duriores causam acceptum prorsus non obligari pronunciat: atque ita sensum regulæ, §. septimo datæ, illorumque verborum, *omnino non*, satis superque declarat. Nec obstat quod in majori summa minor reipsa inesse intelligatur. *l. i. §. si stipulanti. 4. l. inter stipulantiem. 83. §. diversa. 3. de verb. obl.* unde si quis viginti stipulanti promittat decem, in decem saltem contracta est obligatio. Etenim diversa est ratio simplicis stipulationis & accessoriæ, qualis est fidejussio. illa enim per se subsistit, hæc ad aliam obligationem se refert, sine qua subsistere non potest, habetque hanc à jure formam, ne in duriores causam fieri possit, quam contracta est principalis. *l. si testamento. 49. §. 2. in fin. de fidej.* quare tota interdicat necesse est, siquidem ita contra formam juris, quæ divisionem non recipit, facta inveniatur. Hæc, ut dixi, legibus Romanis consentanea sunt. Recte tamen hodie, cum stipulationum & pactorum, adeoque & fidejussionis & constituti, jura confusa sunt, & res ex bono & æquo magis quam juris subtilitate dijudicari solent, fidejussor in majorem summam acceptus, saltem ad concurrentem obligatus censetur, ut post alios plures tradit Carpzov. *part. 2. Jur. For. const. 19. def. 9.* quod etiam olim obtinuit in constituto. *l. hæcenus. 11. & seqq. de const. pec. in mandato. l. præterea. 3. & seqq. l. rogatus. 33. mandati. in dote. l. sive generalis. 61. de jur. dot. in donatione. l. sancimus. 34. C. de donat.*

QUÆSTIO X.

An quispiam jure Romanorum heres esse possit, qui non sit civis Romanus.

Testamenti faciendi potestatem solos cives Romanos olim habuisse cum aliis ex locis constat, tum ex primo & secundo capite legis Falcidiæ, in *l. i. ad leg. Falc.* An etiam soli cives Romani ex testamento civis capere possint, quaeritur. quod etsi quibusdam negandum videtur, ut Hilligero *lib. 7. Donelli enucleati cap. 25.* potius tamen est ut affirmemus cum eodem Donello, *6. comment. 17. Ant. Fabro, Jurisprud. tom. 1. tit. 9. par. 9. illat. 1. pr. Sigonio de jure civ. Rom. lib. 1. cap. 12.* Etenim sancitum est, illos solum heredes institui, & legari illis tan-

lis tantum posse, quibuscum testamenti factio est. *l. si alienum. 49. §. 1. de her. insti. §. in extraneis. 1. I. de her. qual. §. legari. 24. I. de legat.* At testamenti factionem tantum cum civibus Rom. fuisse non obscure conjicimus ex d. capite secundo legis Falcidiæ, & *l. sed si accepto. 32. de jure fisc.* fuit enim testamenti factio juris civilis, ut multis demonstrat Faber *de err. pragmat. dec. 36. err. 2.* constat autem hujus juris solos cives Rom. habuisse communionem. *§. sed jus. 2. I. de jur. nat. gent. & civ.* Quinimo aperte declarat Antoninus Pius peregrinos ex testamento capere non posse. *l. 1. C. de her. insti. quod & Ulpianus docet in l. sed si. 6. §. solemus. 2. D. eod. l. 1. §. 2. & 3. de leg. 3. & in fragmentis tit. 17. §. 1.* peregrini autem dicebantur, qui cives Romani non erant, ut ex iisdem legibus manifestum est. Attamen per fideicommissum peregrini heredes institui, iisque legata relinqui poterant, ut pluribus exponit Theophilus *§. 1. I. de fideicom. her. poterant & testamento suis legibus facto, cives Romanos heredes instituere peregrini in iis bonis quæ sita erant extra fines Imperii.* sic aliquot reges populum Rom. heredem scripsisse legimus, Attalum Pergami, Nicomedem Bithyniæ, Ptolemæum Ægypti, Apionem Cyrenaicæ. Peregrinis etiam servi annumerantur, cum quibus testamenti factionem non esse liquet. *§. idem juris. 2. I. quib. ex caus. man. non lic. unde si heredes instituantur, ex persona domini instituti censentur. pr. I. de her. inst. l. non minus. 31. l. servus. 12. D. eod. l. debitor. 82. in fin. de leg. 2. vel si è testatoris familia sint, libertas simul data videtur. l. si ita scriptum. 13. §. 1. de lib. & post. §. 1. I. de her. inst. hinc etiam est, quod deportatus, cum civitatis jus amiserit, nihil ex testamento capere possit. l. cum ratio. 7. in fin. de bon. damn. d. l. 1. C. de her. inst.*

QUÆSTIO. XI.

An de controversiis, quæ ex testamento dependent, transigi possit non inspectis testamenti verbis.

Quamquam id disertis verbis negat Gajus. *l. de his controversiis. 6. de transact. & l. 1. §. 1. test. quemadm. aper.* sunt tamen non pauci, & magni quidem nominis, Jurisconsulti, in quibus Cujacius *ad l. 1. de transact.* Æmilius Ferrettus & Ægid. Hortensius

D

tensius

tensius ad d. l. 6. Ant. Faber in *rationali ad eandem leg.* quem sequitur, ut solet, Schifordegher *lib. 2. tract. 25. quest. 7. & seq.* qui negant ad validitatem transactionis, de his controversiis, quæ ex testamento proficiscuntur, necessarium esse ut inspiciantur vel cognoscantur verba testamenti: & Tribonianum oscitantia arguunt, quod Gaji sententiam, pro ratione editi provincialis, cur testamenti inspiciendi describendique copia cuiusvis danda sit, allatam, acceperit quasi simpliciter & absolute prolatam; eamque à tit. *test. quemadm. aper.* tanquam propria sede divulsam, inepte ad titulum *de transactionibus* transtulerit: ideoque legem hanc ex earum numero esse, quas vulgo fugitivas appellant. Etenim cum *l. sub. præt. 19. C. de transact.* sancitum sit, sub præt. instrumenti postea reperti, transactionem bona fide factam non rescindi: nihil causæ esse, cur in transactione, quæ tamen inter transigentes non minorem vim habet, quam res iudicata, *l. non minorem. 20. C. eod.* facta super testamento non inspecto, vel postea reperto, ab ea debeat recedi. Verum ut in aliis reprehensionem doctorum mereatur Tribonianus, quod prædicti viri æterna sua cum laude demonstrarunt, ab hac tamen facile liberari potest: cum non desint rationes cur hac in parte à regula illa *legis. 19. C. de transact.* fuerit recessum. quarum una est singularis ultimarum voluntatum favor, quas exitum habere etiam publice creditur expedire. *l. vel negare. 5. test. quemadm. aper. Bart. & Dd. in d. l. 6.* Nec impedit quod inepta hæc ratio videatur Cujacio: cum eadem motus D. Marcus, oratione in Senatu recitata, effecerit, ne aliter alimentorum transactio rata esset, quam si auctore prætoris fuerit facta. *l. cum hi. 8. de transact.* Accedit & illa ratio, *ex ead. l. 8. de transact.* ne sint qui testamentis spe iniquæ transactionis diutius occultent, atque hoc pacto eos quibus aliquid relictum est, inducant, ut modico præsentis contenti esse malint, quam incerti longius obscura spe & cæca expectatione pendere. Quæ præterea contra hanc interpretum communem opinionem afferri solent, ea facili negotio refelli possunt. ut nihil prorsus urgeat, ut ab ea secessionem faciamus: quam etiam in foris & iudiciis receptam, præter interpretes in *d. l. 6. præiudiciis & rationibus* confirmant Natta *conf. 145. n. 2.* Socinus jun.

Nov. 116. vol. 1. n. 38. Besold. cons. 157. quæst. 2. Sande decis. lib. 4. tit. 5.
def. 15. & alii adducti à Cævallo opin. comm. contra comm. quæst. 706.

Q U Æ S T I O XII.

*An imperfecta dispositio parentum inter liberos, facta
per solam nuncupationem, sustineri debeat.*

Jam olim equidem concessum fuit parentibus inter li-
beros bona sua vel inter vivos vel testamento pro lubitu di-
videre, ut luculentus testis est Papinianus in l. si filia. 20. S. si
pater familias. 33. & l. ex parte. 39. S. pater. 5. fam. esisc. l. parentibus. 8.
C. de inoff. test. atque ita cogitatione futuræ successionis officium
arbitri dividendæ hereditatis prævenire, ut eleganter lo-
quuntur Impp. in l. si cogitatione. 21. C. fam. etc. quod scilicet ea ra-
tione litium occasiones inter fratres amputarentur, ὅπως ἀνὰ
δὲλφινῆς αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἐκείνης, quæ verba sunt Justiniani
in Nov. 18. cap. 7. Quamobrem verecunda hæc cogitatio parentū
magnum legum favorem meruit: qui tandem eo usque pro-
gressus est, ut quibuscunque verbis vel qualicunque indicio,
etiam extra testamentum vel codicillos, voluntas patris in-
dicata esset, ea rata firmaque haberi, & in judicio familiæ ex-
ciscundæ inviolabiliter custodiri placuerit: sic enim rescri-
psere Dioclet. & Maximianus Impp. in l. filii. 16. & d. l. si cogita-
tione. 21. C. fam. etc. quæ leges utique amplissimam potestatem
dedere patribus voluntatem suam etiam solis verbis, nulla
scriptura aut solemnitate juris adhibita, declarandi: licet
aliud aliis videatur, & in his Fabro dec. 36. error. 9. n. 17. Has le-
ges Constantinus M. comprobavit, l. ult. C. eod. ita tamen ut il-
lam testandi licentiam, à prioribus Imperatoribus indultam,
restrinxisse potius quam amplificasse videatur, qua de re po-
stea videbimus. Dehinc Theodosius junior jus hoc à patri-
bus ad matres ac ascendentes omnes traduxit in l. hac consultissi-
ma. 21. S. 1. C. de testam. Tandem Justinianus utramquæ hanc
Constantini & Theodosii legem repetens, Novellam consti-
tutionem promulgavit, quæ est inter ejus Novellas nume-
ro CVII. de dispositionibus parentum inter liberos, inscriptam, ἐν βε-
λυσίων τῶν εἰς τὴν πατρὶος γενουμένων, qua denuo sancivit, ut pa-
rentum inter liberos voluntates omnibus modis custodiren-
tur. Verum num hæc constitutiones etiam ad voluntates pa-
rentum

rentum, nulla scriptura consignatas, sed nuncupatas solum, protendi debeant, quæstionis est. Id negandum credidit Martinus glossator antiquus, eumque secuti ex veteribus Fulgositius & Salicetus in *auth. quod sine. C. de testam.* Invaluit tamen contraria sententia & à reliquis ferme omnibus juris interpretibus olim hodieque, ut communis opinio, recepta est; si Antonium Fabrum, Jurisconsultorum Aristarchum, excipias, qui Martini sententiam legibus conformem & in usum revocandam esse, multis rationibus evincere contendit, *de err. pragmat. dec. 35. err. 4. & dec. 36. err. 9.* Scribit enim non sine ratione Constantinum, Theodosium & Justinianum, qui de testamentis parentum inter liberos minus solennibus, legibus modo prolatis, disposuerunt, illius solum voluntatis, quæ in scripturam redacta sit, mentionem facere: quod in Justiniani certe constitutione dubium nullum habet. De Theodosio vero sunt aliqui qui dubitant, num in *d. l. hac consultissima. §. 1.* de scriptis solum testamentis senserit: sed quamvis nulla in illo *§. scripturæ* mentio sit, verior tamen sine dubio sententia est Fabri, quæ & omnium fere interpretum fuit, satis docere rerum ordinem, nihil ibi de nuncupativis testamentis Imperatorem statuere voluisse: quorum in sequenti demum *§. 2.* meminit; ita tamen, ut ne verbum quidem de imperfecta voluntate parentum addat, quam tamen exceptionem testamento in scriptis solenniter facto modo subjunxerat: unde patet, eam non per incuriam sed studio in nuncupativi testamenti descriptione fuisse omissam. Major de Constantini constitutione est dubitatio. eam enim communi opinioni favere & de utroque testamenti genere loqui plerique existimant: cum non epistolam solum & quamlibet scripturam, sed codicillos & testamenta imperfecta comprehendat, quæ constat etiam per nuncupationem fieri posse. Sed tamen, ut dicam quod sentio, etiam in hac lege de scriptis solum testamentis loqui Constantinum multis argumentis inducor ut credam; quorum primum illud est à Fabro allatum, verba illa *d. l. ult. scriptura quibuscunque verbis vel indiciis inveniantur relicta*, legis hujus sententiam coarctare, ut hæc sit mens Imperatoris; conservari parentis voluntatem ex quacunque scriptura, sive illa testamento cepto, sive codicillo, sive epistola, aut alio

alio quovis modo fuerit relicta. Ceptum autē testamentum de
 nuncupativo vix est ut dici possit, cum convocatis testibus
 eodem tempore & inchoetur & absolvatur. *d. l. hac con-*
sultissima. §. 2. C. de testam. scriptum autem ceptum & im-
 perfectum relinqui multis modis potest. His accedit
 quod Justinianus *in d. Novell. 107. pr.* ubi hanc Constan-
 tini legem repetit, non testium meminit, sine quibus
 nuncupativa voluntas esse nulla potest, sed τεκμηρίων, ἢ δ-
 νομάτων, καὶ τῆς διασενεραφῆς, quæ omnia ad scripturam per-
 tinere & male ab interprete versa esse, ex quibuscumq; iudiciis &
 conjecturis, manifestum est. his addi potest ejusdem *Nov. cap. 1.*
 ubi hanc legem emendat: non quidem illud, quod Vinnius
 2. *select. quest. 18.* credidit, ne voluntatem suam τοῖς συμβόλοις
 τῶν ἀριθμῶν, ἀλλὰ δὲ ὅλων γραμμάτων perscriberent parentes:
 neque enim unquam notis numerorum ad voluntatem ex-
 primendam usi sunt antiqui, sed ad uncias solum & semisses;
 sextantes & reliquas assis partes indicandas, ut ex Volufii
 Mætiani Jurisconsulti, cujus mentio *in l. Divi fratres. 17. de jure*
patron. libello de distributione constat: de quibus hic etiam lo-
 quitur Justinianus, & accuratius Basilius *in Novella sua cap. 2.*
 Denique quis sensus sit hujus legis *ult. C. fam. etc.* melius in-
 telligi non potest, quam ex ejusdem Constantini lege, quæ
 exstat in *Cod. Theodosiano leg. 1. sub eod. titulo.* ex qua Tribon-
 nianum hanc suam interpolasse recte autumant eruditi. de
 scripta vero, non nuncupata, voluntate parentum sonare le-
 gem illam legentibus patebit: unde pauca hæc, cum materiam
 hanc miris modis illustrent, adscribere visum est: Quod vero
 ad hujusmodi spectat scripturas, in quibus talis defunctorum mens fuisse
 invenitur, ut de testamento intelligatur tantummodo cogitatum, et si re-
 pugnare jus videatur, hujusmodi quoq; subscriptiones inter suos dun-
 taxat heredes valere oportet: quemadmodum valent scriptura simplici-
 ter inchoata, quas nulla solennitatis adminicula defendunt, solis nixa
 radicibus voluntatis. &c. Itaque constare puto nuncupatas vo-
 luntates parentum leges istas non complecti. Sed annon eti-
 am ad has porrigi debeat privilegium, imperfectis parentum
 testamentis indultum, dispiciendum est. Hoc iterum Faber
 cum Martino glossatore negat, sunt enim solennitates
 testamentorum ideo introductæ, ut in re tanti momenti &

tot fraudibus obnoxia omnis falsi comminiscendi ratio præ-
 riperetur, *S. sed his. 4. l. de testam.* constat autem experientia
 majus periculum falsitatis in probatione per testes, quam in
 ea quæ per scripturam fit, metuendam esse, quod nec leges
 dissimulant, ut *l. si alterius. 3. C. si min. se maj. dix. l. testium fa-
 cilitatem. 18. C. de testib.* quinetiam testium malitia facile judi-
 cia defunctorum subverti posse Trajanus Imp. censuit, in *l.
 Divus. 24. de test. mil. §. 1. l. eod.* Cumque Justinianus Con-
 stantini & Theodosii leges ideo immutarit, quod animad-
 teveret in illa licentia testandi supremas hominum volunta-
 tes divinari: quis non videt, divinationibus & commentis
 viam muniri, si nuncupativa parentum testamenta quibus-
 cunque indiciis & conjecturis, ut uno forte vel etiam altero
 teste, probari possint? His puto rationibus inductos hos
 Imperatores jus antiquum, de quo in principio hujus quæ-
 stionis dictum, quod multis fraudibus ansam præberet, cor-
 rexisse ac restrinxisse, & litteris consignari parentum volun-
 tates voluisse, & ipsorum manu subscribi: quod quidem di-
 serte Justinianus præcepit, *Nov. 18. cap. 7. & Nov. 107. cap. 1.*
 ubi plane parentibus inter liberos sine solennitate testamenti
 condendi facultatem concedit, si litteras sciant, *ἐν ἡς γράμ-
 ματα ὑπογράφουσιν, ἢ τλ'.* & in scriptis testentur. non quod iis,
 qui litteras nesciunt pari ratione per nuncupationem testandi
 potestatem concedat, quod à mente Imperatoris omnino alie-
 num est, ut satis ex utraque Novella patet: sed quod horum
 maxime intersit, fraudis evitandæ causa, jure cōmuni volun-
 tates suas explicare: cum eandem ob causam hujus generis ho-
 minibus, litterarum rudibus, ita consultum voluerit, ut ne
 contractum quidem celebrare possent, nisi quinque testibus
 præsentibus. *Nov. 73. cap. 8.* Quamobrem persuasum habeo
 nuncupatas voluntates parentum, nisi jure communi perfe-
 ctas, à prædictis Imperatoribus rejectas ac improbatas fuisse:
 contra quam sentiunt Menoch. *lib. 4. presumt. 2.* Hart. Pisto-
 ris. *1. quest. 2. n. 9. & seqq.* Clarus *lib. 3. §. testamentum. quest. 11.*
 Fachin. *4. contr. cap. 2.* Sande *4. decis. tit. 1. defin. 7.* Vinnius
2. select. quest. 18. Qui simul omnes testantur etiam nuncupa-
 tiva testamenta parentum inter liberos, licet solennitatibus
 juris destituta, ubique hodie in foris & judiciis rata vali-
 daque

daque haberi: quod quidem improbandum non est, si de defunctorum voluntate sufficienter constare possit. quamvis Imperatores, quos laudavimus, in universum tutius esse iudicaverint, nullam ejusmodi voluntatem, nisi scriptis consignatam, sustineri.

Q U Æ S T I O XIII.

An legata & fideicommissa conserventur ex testamento, quod nullum est ratione præteritionis paternæ.

Testamento ex causa præteritionis vel exheredationis infirmato solas institutiones everti, cetera vero omnia salva manere constituit Justinianus. in Nov. 115. cap. 3. & 4. ex quo loco desumpsit Irnerius *auth. ex causa. C. de lib. præter.* Graviter autem inter se contendunt interpretes, an huic constitutioni etiam in præteritione paternæ locus esse debeat: eaque de re jam olim in utramque partem disceptatum fuisse testis est Bartolus *ad d. auth.* qui & affirmativam sententiam amplexus est, quam & Pragmatici, ut ferme solent, & interpretes plerique certatim deinde sunt secuti, ut patet ex Covarr. cap. Raynuius. *de testam. §. 6. n. 3. & seqq.* Tiraquel. *ad leg. si unquam. C. de revoc. don. verb. donatione. n. 259. & seqq.* Claro *§. testamentaria. q. 52. n. 1. & 2.* Grassio *dict. legatum. q. 67. n. 2.* Duareno *ad tit. de injust. rupt. & irr. f. test. cap. 2.* Donello *ad d. auth. ex causa. n. 7. & 8.* Gail. 2. obs. 113. pr. Fachin. 4. contr. 10. & 10. contr. 70. Carpzov. *Jurisp. For. p. 3. const. 9. def. 3.* Alii vero contra ob præteritionem patris integrum testamentum cumque eo legata omnia concidere rectius, meo quidem iudicio, senserunt. Est enim explorati juris tale testamentum inutile & ipso jure nullum esse. *l. inter cetera. 3. de lib. & post. l. si filio. 17. de inj. rupt. & irr. pr. l. de exher. lib. nullum igitur effectum habere potest. arg. l. non dubium. §. C. de legib.* Novella autem nostra loquitur de testamentis ipso jure validis, sed quæ postea sint infirmanda ex causa præteritionis vel exheredationis: id quod arguunt verba *cap. 4. fin. & cap. 5. fin. ubi. testamento rescisso: seu potius irritato facto,* sic enim reddenda erant græca Imperatoris cum Irnenio in d. *Auth. ex causa. τὸς ἀπαρτίων ἀνυπερβλήν & ἀναπαρτίων*

regreſſionis: quod etiam Alciatus & Donellus hoc loco an-
 notarunt. Iam vero irrita fieri ac reſcindi ea ſolum dicun-
 tur, quæ aliquando firma rataque fuere, *ut in l. 1. & l. ſi quis*
filio. 6. §. irritum. 5. de inj. rupt. & irr. Facit equidem Impera-
 tor in hac conſtitutione mentionem præteritionis & ex-
 heredationis à patre matreque factæ, quæ res etiam Bar-
 tolum & reliquos interpretes ſefellit: ſed in promptu eſt
 exheredationis verbum ad patrem, ad matrem autem
 præteritionem referre, quæ etiam pro exheredatione
 habetur, & eaſdem rationes ac conditiones recipit, quas
 patris exheredatio: cum hujus præteritio, utpote à legi-
 bus in totum damnata, nihil ejusmodi poſſit admittere;
 ſed neque hac ſanctione confirmari, ut quidam ſtatuerunt,
 non ſine inſigni læſione liberorum, quibus tamen hic con-
 ſultum voluit Imperator. Etenim ſolent ferme juris auctores
 ubi de inofficioſi querela agunt, exheredationis & præteri-
 tionis verba conjungere, *ut in pr. l. de inoff. teſt. & l. inofficioſum. 3.*
D. cod. ſed his in locis præteritio ſemper ad matrem & avum
 maternum referenda eſt, quæ vim exheredationis habet. Li-
 beri vero in poteſtate conſtituti, ſi à patre prætereantur, teſta-
 mentum ipſo jure nullum reddunt, ut modo dixi: poſthumi
 præteriti illud agnaſcendo rumpunt. *§. poſthumi. l. 1. de exher. lib.*
l. 1. l. poſthumi. 3. de inj. rupt. & irr. emancipatis præteritis datur bo-
 norum poſſeſſio contra tabulas. *§. 1. & §. emancipatos. 3. l. de ex-*
her. lib. unde reliquum eſt, ut tota hæc conſtitutio Juſtiniani
 pertineat ad liberos legitime à patre exheredatos vel à matre
 præteritos, quibus unicum hoc juris adminiculum ſuper-eſt,
 nempe querela inofficioſi teſtamenti, *§. ult. l. de exher. lib. l. non*
putavit. 8. pr. de bon. poſſ. contra tab. Atque hanc ſententiam contra
 Bartolum & ejus aſſeclas tenuit gloſſa, *verb. totius ſubſtantie. in*
l. maximum vitium. 4. C. de lib. præter. & ibi Jaſon, qui hanc quoque
 dicit eſſe communem, *Roman. conſ. 16. Cujac. in l. 4. ſub ſin. de lib.*
& poſt. Ant. Faber de err. pragm. dec. 20. err. 4. & dec. 49. err. 5. Gil-
ken ad d. auth. ex cauſa n. l. & ſeqq. Vinnius 2. ſel. quæſt. 20.

Q U Æ S T I O XIV.

*Sumtus ſtudiorum à patre ſuppeditati an & quando
 ſint à filio conferendi.*

Quæſtio-

Quæstionem hanc pertractat Ulpianus in decantata il-
 la lege, *que pater. 50. fam. ercisc.* ubi tales sumtus in portionem,
 è bonis patris filio debitam, non esse computandos definit; ni-
 si credendi animo à patre subministratos fuisse comprobari
 possit. loquitur autem lex de filio emancipato, cum de eo,
 quem pater in potestate habet, dubitari non potuerit, utrum
 credendi vel donandi animo suppeditata sit pecunia; quan-
 doquidem manifesti juris est, nullam obligationem civilem
 inter patrem & filium in potestate constitutum oriri posse;
 Quod si à matre profecta sit pecunia in studia collocata, ne-
 que sic conferendam recte censent juris interpretes per *l. ali-
 menta. II. C. de neg. gest.* ut fufius ostendit Thomingius *decif. 32.*
 pietas enim paterna non minus istos sumtus quam alimen-
 ta filiis subministratura creditur. *l. Macedoniani. 5. C. ad. S. C.*
Mac. l. de bonis. 6. §. non solum. 5. de Carbon. ed. Sunt tamen ali-
 qui casus, quibus sumtus istos à filiis non esse conferendos
 communiter statuunt juris Doctores. I. Si credendi animo
 fuerint à patre præstiti. *d. l. 50. fam. erc.* nam si pater verbis
 expressis significaverit, se velle ut pecunia illa conferatur,
 standum est haud dubie iudicio ejus, ut pluribus docet Gra-
 ver. *conf. 125.* II. Si in filii eruditionem tantum sit erogatum,
 ut alii liberi debitum bonorum subsidium habere non possint:
 qua de re Hart. Pistoris *1. quæst. 9. n. 8. & seqq.* III. Addunt,
 si pecunia in causam studiorum concessa, in pravos usus fue-
 rit à filio consumpta: ut post Bartolum & alios scribit Decius
in auth. quod locum. C. de collat. Rectius tamen in contrariam sen-
 tentiam hic ivit Paulus de Castro *ad d. auth. quod locum.* cui
 etiam Faber subscribit *err. 7. dec. 41. n. 10.* non solum quia
 filius familias consumptione pecuniæ patri non obligatur: quæ
 quidem ratio ad filiumfam solum, non etiam ad emancipa-
 tum pertinet: verum etiam quia sibi imputare debet, quod
 pecuniam dederit eam dissipaturo: ut dicitur de eo, qui cre-
 dit aut solvit pecuniam minori *l. quod si minor. 24. §. restitu-
 tio. 4. de minor.* IV. Si pater bona filii adventitia administret,
 de iis studiorum expensas fecisse censetur: in dubio enim de
 filii potius quam de suis bonis eas dedisse præsumitur. *l. ult.*
C. ibiq. Bartolus, de her. pet. l. Neseimius. 34. de neg. gest. sicut & qui-
 libet administrator in dubio ré potius administratorio nomi-
 E ne quam

ne quam suo gessisse intelligitur. *l. cum post. 43. §. i. de admin. tut. l. post mortem. §. §. i. & l. ult. qn. ex fact. tut.* estque hæc recepta opinio, quam post Bartolum amplexi sunt, Rebuffus de *priv. scholar. priv. §. 3. sub fin.* Hor. Lutus de *priv. student. priv. 16. limit. §. Garfias de expensis cap. 4. n. 2.* Hart. Pistoris, *quæst. 19. n. 6.* Schneidew. ad *S. quadam actiones, 20. I. de act. rubr. familia ercisc. n. 43.* & alii relati à Barbofa ad *l. 1. part. 7. n. 28. sol. matr.* contra quos copiose sed incassum disputat Schifordegher ad *Ant. Fabrum lib. 2. tract. 23.*

QUÆSTIO XV.

An liberi Judæorum in vitis parentibus ad baptismum abripi possint.

Magna contentione ac distractione animorum quæstio hæc & à Theologis & à Jurisconsultis est agitata: cujus cum in conversatione fortuita cum consummatissimæ doctrinæ Theologo mentio nuper incidisset, hic tractationem suscipere visum est. Qua quidem in re propositum mihi est, quantum ejus fieri potest, Theologica suis cultoribus relinquere, ne videar *ἐν ἀλλοτρίῳ χορῷ τὸ πῶδα τιθεῖν*: ea vero quæ à Jurisconsultis diffuse hac de re prodita sunt in pauca reducere, & quasi per indicem exhibere. Ad hujus autem quæstionis meliorem intelligentiam præmunienda quædam sunt. Intelligendum enim est Judæos liberam habitandi potestatem in ea civitate, in qua controversia hæc incidit, vel saltem commercii jus, habere, *ut in c. & si. 13. de Judæis.* quod cum aliter exerceri non possit, eos ab omni violentia tutos præstat atque securos, *arg. l. 2. de jurisd.* detestanda namque est illorum opinio, qui fidem cuicunque demum hominum generi publice datam, cujusquam potestatis aut utilitatis prætextu violari posse putant, quo quidem ad communem hominum inter se societatem dissolvendam, atque omnia divina humanaque jura labefactanda, nihil fingi potest accommodatius, ut eleganter docet Bodinus. *§. de republ. 6.* est enim à natura dictatum illud; quod nihil magis conveniat hominibus, quam fidem datam servare. *l. 1. pr. de pact.* Sciendum est præterea liberos homines esse Judæos, adeoque possessionum rerumque suarum

suarum dominos. *c. Judai. 5. de Judais. l. nemo exterus. 9. C. eod.*
 hinc etiam communi nobiscum jure utuntur. *l. Judai. 8. C.*
eod. Et cum justa matrimonia contrahant. *c. gaudemus. 8. de*
divort. etiam liberos suos in potestate habere censendi sunt.
 quod quidem non tam jure scripto, quam æterna naturæ le-
 ge inter omnes homines constitutum est: nam, ut vere Pli-
 nius ait *in Paneg.* vis & lex naturæ semper in ditione paren-
 tum esse liberos jussit. Quare & educatio liberorum naturali
 jure ad parentes pertinere dicitur. *pr. I. de jure nat. l. un. S. taceat. 5.*
C. de rei ux. act. unde Cic. *1. de offic.* quemadmodum cōmunis est
 animantium conjunctionis appetitus, ita cura quoque eorum
 quæ procreata sunt. qua de re cōsulendus elegantissimus libel-
 lus Plutarchi, *Ἡ δὲ τῶν εἰς τὰ ἐκγονὰ φύλοσσις.* Hæc cum ita sint,
 quis non videt violenta illa abreptione liberorū à parentibus
 jus naturæ violari, & summa crudelitate per liberos in pa-
 rentum viscera sæviri, vitamque eorum attentari? cum tam
 arcta sit patris & filiorum conjunctio, ut una & eadem per-
 sona esse censeantur. *l. fin. C. de impub. & al. subst. l. cum scimus.*
22. S. I. de agric. & cens. ubi pars corporis paterni dicuntur. i-
 mo, ut apposite ad rem nostram Paullus *I. C.* loquitur, ni-
 hil interest in se quis vim veritus sit, an in liberis suis,
 cum pro affectu parentes magis in liberis terreantur ac pe-
 riclitentur. *l. isti. 8. S. ult. quod met. caus. S. ult. I. de nox. act.* Ex
 quibus liquet, ab ipsa natura expressum esse illud Justiniani,
 nullum inveniri affectum, qui vincat paternum. *l. cum furio-*
sus. 7. C. de curat. fur. sicut & illud Tullii: nihil dulcius ho-
 minum generi à natura datum esse, quam suos cuique li-
 beros. *orat. post reditum.* quo loci suos etiam vita ipsa sibi ca-
 riores esse testatur. Hoc igitur naturæ præscriptum secuti
 Imperatores, non ferendum, ne in servis quidem, esse statu-
 erunt, ut in familia eriscunda filii à parentibus abstrahan-
 tur. *l. possessionum. II. C. comm. utr. jud.* & hanc separationem,
 utpote duram & pietati naturali contrariam omnitempore
 avertatæ sunt leges, ut patet ex *l. quæsitum est. 12. S. uxores. 7.*
de instr. leg. l. plerumq. 35. de adil. ed. l. uxorem. 41. S. codicillis. 2. in
fin. de leg. 3. Neque est quod quis auctoritatem principis, &
 supremam illam legibusque solutam potestatem prætexat,
 præterquam enim quod naturalis ratio dictet, pactis accon-

ventionibus cum subiectis atque clientibus, quibus hic Judæos accensemus, initis principes non minus quam privatos homines teneri: nihil etiam juris, potestas illa quancunque sit in naturæ leges, quibus ipsa subrogata est, exercere potest: hic namque obtinet illud, *quod est in S. ult. I. de legit. agn. tut.* civilis ratio civilia quidem jura corrumpere potest, naturalia vero non utique. Has ob causas sine dubio neque priscis Ecclesiæ Patribus & Episcopis, neque Imperatoribus Christianis, quantocunque religionis ardore ferventibus, unquam in mentem venisse legimus tam crudelis & ab ipsa natura reprobata rationis homines ad fidem Christianam convertendi: etenim ista vel hoc nomine maxime jam inde ab ejus ortu, etiam Ethnicis, laudata fuit, quod ab omni violentia remota, moderata consilia sequatur, pacem ac modestiam amet, mansuetudinem amplectatur: denique etiam alienis sacris addictos sincero affectu prosequatur. hæc nimirum illæ sunt virtutes, quibus profanorum animos lucrari nos voluit Christus Servator, quas etiam ipsum vita pariter ac doctrina suis unice commendasse & inculcasse sacræ paginæ testantur. Cum igitur mos hic esset Ecclesiæ, à tot sæculis servatus, & in natura fundatus, factum est, ut neque concilium ullum neque Pontifices Rom. quos tamen multa, etiam absfona, imperii sui doctrinæque propagandæ causa decrevisse palam est, quicquam adversus illum statuere fuerint ausi; quinimo voluisse etiam ut in conversione impiorum omni vi nos abstinemus satis declarant verba illa cedro digna Magni Gregorii, *que extant in can. qui sincera. 3. dist. 45.* quorum partem adscribere operæ pretium est: Qui sincera, inquit, intentione extraneos in Christiana religione ad fidem cupiunt rectam perducere, blandimentis non asperitatibus debent studere, ne quorum mentem reddita ad planum ratio poterat revocare, pellat procul adversitas. Nam quicunque aliter agunt, & eos sub hoc velamine à consueta ritus sui volunt cultura suspendere, suas illi magis quam Dei causas probantur attendere. hæc Gregorius. Ex his itaque manifestum esse puto quid sentiendum sit de illorum opinione, qui Judæorum infantes invitis parentibus eripi & sacris Christianis initiari posse arbitrantur. Quorum quidem

dem omnis ratio perversa quadam, ne dicam impia, pietatis ostentatione nititur. Nihil enim, ajunt, pretiosius anima, nihil antiquius aeterna salute esse debere; nec victimam Deo gratiorem offerri posse anima hominis à nefariis sacris ad veram fidem reducti: justam vim esse, qua animarum jacturae consulitur: neque tantam patribus potestatem à natura datam esse in liberos, quin majorem habeat Deus naturae auctor in hac universa & homines singulos. Hæc & similia pro contraria sententia jactari solent: quæ quidem omnia, si vim excipias, præclare profecto & pie dicta sunt, verum ad id quod probare contendunt minus apposite. Habet sine dubio supremam potestatem Deus in omnes creaturas: sed cuinam hominum generi jurisdictionem hanc suam mandavit? aut cui jus hoc indulgit, ut parentibus liberos, quos ipse iis benigne concessit, invitis auferre, sicque naturae jus infringere, possint? Præclara haud dubie & inæstimabilis, Deoque gratissima res est lucrum animarum: sed illud licitis mediis, quibus ipse Deus uti nos voluit, quæque viris sanctis curæ semper fuere, fiat necesse est: sunt enim omnia ad æquissimam illam normam præcepti divini exigenda. Non sunt faciendama mala ut inde eveniant bona. Religionis ac pietatis si quis ostentandæ cupiditate feratur, faciat id licet sine aliorum injuria, infinitum inveniet se exercendi campum: quod reliquum est Deo committat, memor ejus, quod est divinitus ab Apostolo gentium dictum, 9. ad Rom. 15. *ὃν θεὸς ἐλεεῖ, ὃν ὁ θεὸς σπλαγχνίῃ. cujus vult miseretur Deus, quem vult indurat.* Quo dicto etiam consultationem de convertendis Judæis finivit concilium Toletanum, ut videre est in can. de Judæis. 5. dist. 45. Quod si vero vi & armis & puerorum rapinis amplificanda est religio, quid tandem impediet Turcas, Judæos, aliosque infideles eadem ratione suam quoque propagare? nam & illi justis se sacris operari, & recta via in cælum tendere, nos vero Christianos multum à recto tramite aberrare sine ulla dubitatione persuasum habent. atqui si nationes illæ religionis suæ prætextu, cujus sunt tenacissimæ, Christianorum, qui sub earum imperio vivunt, liberos rapiendi potestatem sumerent; nonne eos jus naturæ violare, & omnes divinas humanasque leges convellere clamare-

mus? Quamobrem maneat omnium hominum mentibus
 inscriptum illud Servatoris oraculum, idque principes ju-
 beant cum Imperatore Alexandro, de quo Lamprid. *in Alex. c.*
51. palatiis & publicis operibus præscribi: QUOD TIBI FIE-
 RI NON VIS, ALTERI NE FECERIS. ex quo & illa summæ
 æquitatis regula nata est, ut quod quisque juris in alterum
 statuerit, idem in se quoque valere patiat. *l. i. quod quisq.*
juris. Satis hoc est rationum ad vim à Judæorum infantibus
 amoliendam. Hic igitur mirari subit inventos esse homi-
 nes, omnis alias juris peritissimos, quos nescio quis perversus
 pietatis æstus ita extra rationis orbitam abripuit, ut, velut
 omnem, non dico legum scientiam, sed humanitatem exuif-
 sent, ferinam illam sententiam amplecti & rapinis infantium
 favere non dubitarint: quorum familiam ducit Udalr. Za-
 sius *l. de Judæis quæst. 1.* quem sequitur Hier. de Cævallos *opin.*
comm. cont. comm. quæst. 735. qui plures sententiæ suæ sectatores
 adducunt. Hucusque de infantibus, iisque liberis, qui sine vi
 manifesta parentibus eripi non possunt, quid autem de pro-
 fectioris ætatis pueris dicendum sit majoris est dubitationis.
 Fuit quidem hoc semper apud omnes populos receptum, ut si
 quis volens prudensque sacris majorum relictis ad diversam
 religionem transire voluerit, ab hujus cultoribus facile & ul-
 tro fuerit admissus. Verum illud hic controversum fuit, quan-
 do quis ejus ætatis esse censeatur, ut de rebus ad rem divinam
 spectantibus judicare, & volens prudensque aliam religio-
 nem amplecti dicendus sit. Pervulgata est, & superius etiam
quæst. 2. producta Jurisconsultorum nostrorum distinctio,
 quod impuberes illi, qui infantiam, seu annum septimum,
 excessere, vel proximi sint infantiae, vel proximi pubertati:
 de illis ita disponunt leges, ut judicent eos non multum à
 furiosis differre, & nullum intellectum habere. *S. pupillus. 9. l.*
de inut. stip. l. pupillus. 9. de acq. her. neque scire neque discernere
 talem ætatem posse, non magis quam furiosum. *l. i. S. huic*
proximus. 13. de obl. & act. l. servum. 6. rem pup. salv. fo. unde li-
 quet idem de his in quæstione nostra quod de infantibus es-
 se judicandum. nec contra quicquam proficit cæco religionis
 impetu in transversum abreptus Zazius *quæst. 2. de Judæis.* De
 iis autem qui pubertati proximi sunt, seu, ut alii loqui a-
 mant

mant, ad annos discretionis pervenerunt, plerique secus ju-
 dicandum esse credunt. qua de re speciatim agit Natta *conf.*
 434. ubi puellam novem annorum, natam ex parentibus He-
 braeis & fide Christiana imbui cupientem, negato baptismo
 parentibus reddendam esse respondet: adducitque privile-
 gium Pauli III. Pontificis, ne filij Judæorum à parentibus
 abducantur, nisi duodecimum annum superarint, dolique
 capaces sint. sic Matt. de Afflictis *decis.* 151. Bursatus *conf.* 231.
 Farinac. *fragm. crimin. lit.* I. n. 626. & *seqq.* alique plures lau-
 dati à Cævallo d. *quæst.* 735. n. 7. & à Zasio d. *quæst.* 2. *sub fin.*
 ubi hanc opinionem pro communi receptam esse testantur.
 Nititur autem ea ratione, quod pueri pubertati proximi cre-
 dantur intelligere quod agunt, & doli capaces esse, ut supra,
quæst. 2. dictum est fusius. Itaque hi cum jam ejus ætatis sint
 ut velle quid possint, si sponte ad alia sacra transeant, omnis
 vis abesse videtur; etiam si reclament parentes, quoniam hu-
 jus generis actiones eorum imperio non subjacent. quod se-
 cus est in infante & infantia proximo, qui cum velle nihil
 possint, cum parentibus vel iis qui parentum loco sunt, idem
 velle existimantur: sicque toti ab eorum voluntate depen-
 dent. *pr.* 1. de *pup. substit.* l. 1. §. *sufficit.* 2. de *admin. tut.* idque non
 civili solum, sed naturali quoque jure præscriptum est, utpo-
 te quod hujus ætatis imbecillitatem vult alterius tutela &
 voluntate gubernari. §. *impuberes.* 6. I. de *Attil. tut.* hanc autem
 tutelam ac potestatem parentibus tribuisse naturam supra
 demonstratum est: quæ hujus quoque juris manifesta vesti-
 gia in bestiis expressit, quas foetus suos, etiam cum vitæ di-
 scrimine, protegere videmus, donec ipsi sibi prospicere, se-
 que rueri possint. Facit huc quod docet Aristoteles, I. *Pol-*
lit. cap. ult. actiones puerorum parentum imperio regi, ob
 imperfectum eorum judicium, ὅτι ἀτελὲς αὐτῶν τὸ βελδοπικόν.
 Has ob causas pueros Judæorum cum ejus ætatis sint, ut
 quod agunt intelligant, ad Christiana sacra transire cupien-
 tes, non admittere quidem nefas esset. quod si vero pro
 consueta illi ætati levitate ac judicii stoliditate, priusquam
 pubertatis annos attigerint, ad superstitionem avitam, ceu
 canis ad vomitum, reversi sint, ordinaria pœna in relapsos
 statuta affici non possunt, quam nec in aliis eorum delictis
 locum

locum habere constat; est enim fragile admodum & infirmum hujusmodi ætatum consilium, & multis captionibus suppositum, multorumque insidiis expositum, ut de minoribus ait Ulpianus *l. 1. pr. de min.* idque leges infinitis prope locis inculcant. quamobrem sapienter constitutum est, ut liberi Judæorum, postquam semel sacro fonte abluti sunt, à suorum consortio removeantur, ne parentum erroribus iterum implicari queant. *can. Judæorum, & can. seq. 28. q. 1.* Hæc ita, nisi aliud pactioibus ac conventionibus publicis Christianos inter atque Judæos placuerit. id enim omnino servandum est. Certum enim est, neque tantam potestatem inter homines, nec pietatis colorem ullum excogitari posse, ob quem fides quibuscunque demum hominibus publice recteque data violari queat, ut jam monuimus. Nec ab iis, quos Deus immortalis vindices ac ultores violatæ fidei posuit, crimen perfidia gravius aut scædus committi potest: quod si nulla humana potentia coerceri posse videatur, Deum tamen ultorem & ipsum aliquando experiatur necesse est. *l. jurisjurandi. 2. C. de reb. cred.*

COROLLARIA.

1. *Ecclesia æs alienum, ab Episcopo sine Capituli consensu contractum, solvere non tenetur: nisi in ejus utilitatem versum esse probetur.*
2. *Affinitatem matrimonium impediens etiam ex illegitima conjunctione contrahi & leges volunt & canones.*
3. *Qui vi & metu inductus prædoni pretium de capite jurejurando pactus est, asserre id non tenetur.*
4. *Legitimus partus etiam sexto & undecimo mense nasci potest.*
5. *Bona Ecclesiastica flagitante id reipublicæ necessitate alienari & in alios usus converti possunt,*

6. *Qui*

6. Qui ad emtionem bonorum feudalium pecuniam mutuam dedit, licet in iis sibi hypothecam constituerit, ea tamen invalida est, nisi dominus feudi simul consensum praeberit.

7. Filiae nondum nupta dotem ex feudo paterno sibi debitam ad heredes non transmittunt, nec de illa dispo-
nere testamento possunt.

8. Agnatus consentiens in feudi oppignorationem, feudo sibi aperto, creditori obligatur, etiamsi domini consensus non intervenerit.

9. Filius legitimatus per subsequens matrimonium in feudo succedit: non autem legitimatus per rescriptum in praedictum agnatorum.

10. Pater de feudo, etiam novo, cum consensu domini pro lubitu inter liberos disponere aut jus primogenitura introducere nequit.

11. Femina semel exclusa per masculum à feudi successione manet in perpetuum exclusa.

12. Liberi patre nobili & matre plebeja nati legitimi sunt & nobiles.

13. Successor in principatu privilegia, à priore principe officii ratione concessa, revocare non potest: & debita in principatus utilitatem contracta solvere tenetur.

14. Princeps ad quem flumina publica jure regalium pertinent, navigatione quibus vult in iis interdicare potest.

15. Superioritas territorialis Principum Imperii, maxime Electorum, majestas etiam dici potest.

16. Solus princeps sine consensu cleri & populi jus reformandi & ritus Ecclesiasticos immutandi non habet.

17. Metallorum fodina & salina, in fundo privatorum reperta, jure gentium, civili, & feudali ad fundi dominum pertinent.

18. Ob perfidiam hostis in obsides ab eo datos scire,
imo & mortis pœnam statuere licet.

19. Si belli dux injussu principis cum hoste sponsonem
iniverit, princeps non obstringitur; sed sponsor ex eo in
id quod interest tenetur.

20. Legatus in gravi delicto deprehensus puniri debet
non ubi deliquit, sed unde missus est.

21. Probanda maxime illorum principatum consue-
tudo, qua major natus, ejusq; filius, reliquos à successionem
excludit.

22. Res ab hostibus capte, & aliis vendite, vindica-
ri non possunt, nisi pretium possessoribus restituatur.

23. Res mobiles ab hostibus recuperata sunt recupe-
rantium, non pristinorum dominorum, nisi mox in fuga
sint receptæ.

24. Eum qui primus fuit Licentiatus seu Candidatus
Doctrina, si post longum tempus ad gradum promovea-
tur, preferri omnibus illis, qui medio tempore
gradum sunt adepti, communis &
verior est Doctorum
opinio.

Ad

Ad
Excellentiss. atq; Consultiss.
D N. P R Æ S I D E M.

Va. Pr. Ju. C.

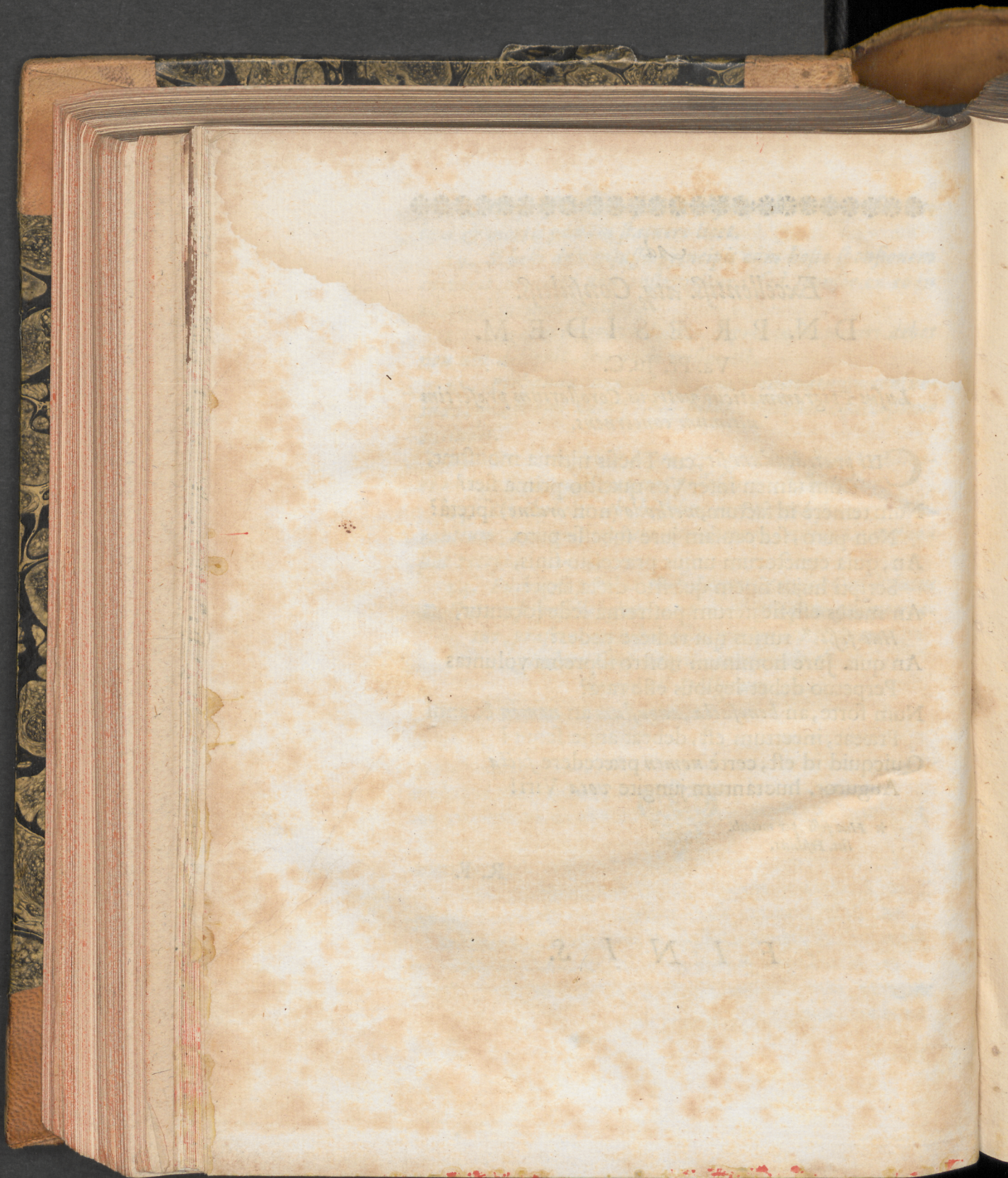
*Lusus Epigrammaticus votivus, Corollarium praesertim
ultimum concernens.*

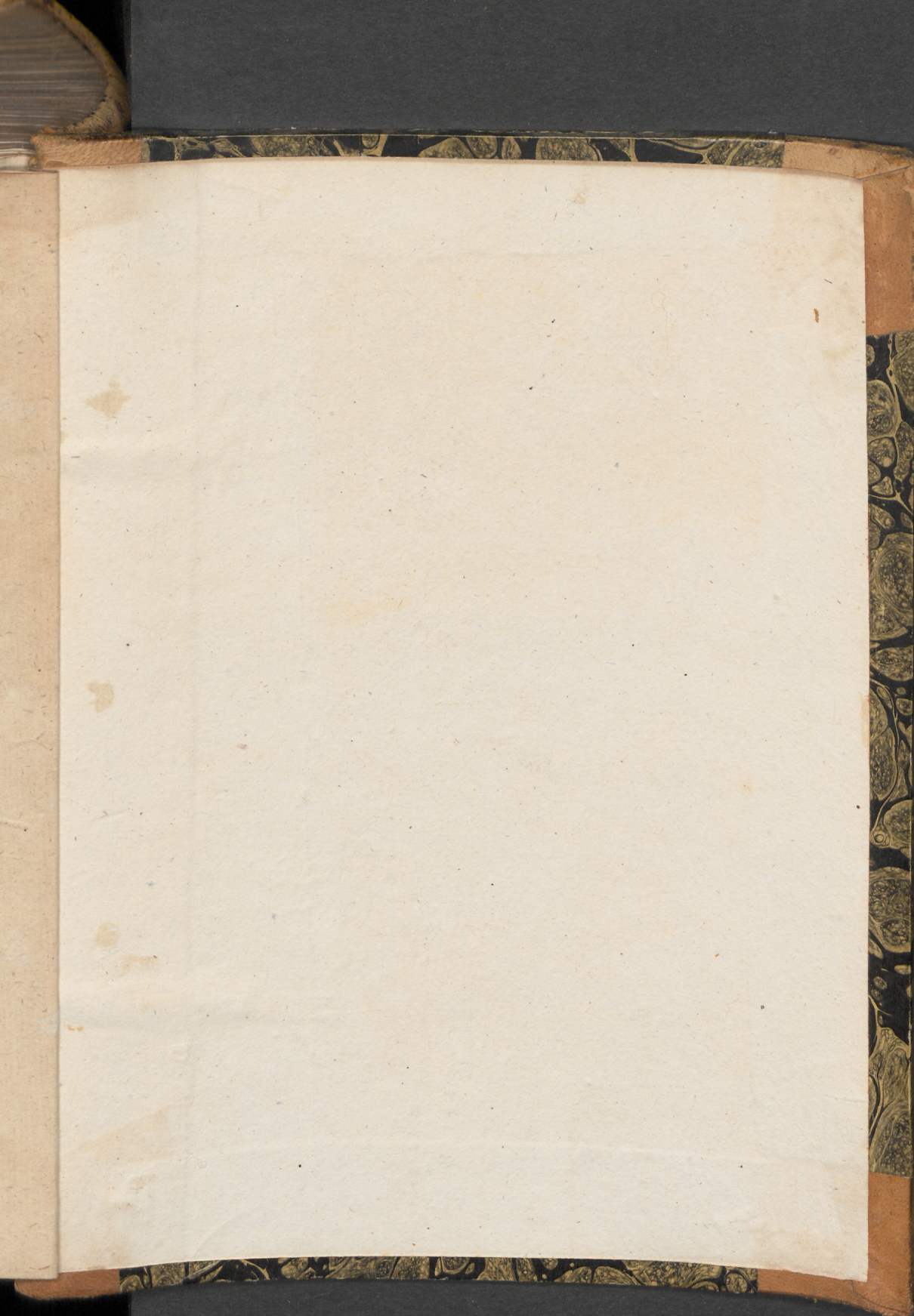
Cui praecedendum sit, cur Thesis ultima monstrat,
Cum tamen inter Vos quaestio prima fiet?
Num temerè id factum, *methodo* (non *ordine*) spretâ?
Non puto; sed causam jure subesse puto.
An, quia cunctorum unius praecessio finis,
Scripti hujus finem quaestio dicta facit?
An merus est, ne iterum postremâ sede locentur,
Huc fessi * rursus qui rediere pedes?
An quia Jure hominum nostro suprema voluntas
Perpetuo debet legibus esse rata?
Num forte, an *benefacta*, *angustum* an *nomen* & anni
Praeat, incertum est, debeat anne sequi?
Quicquid id est, certè *nomen* praecedere *facta*
Auguror. huc tantum jungite *vota* Viri!

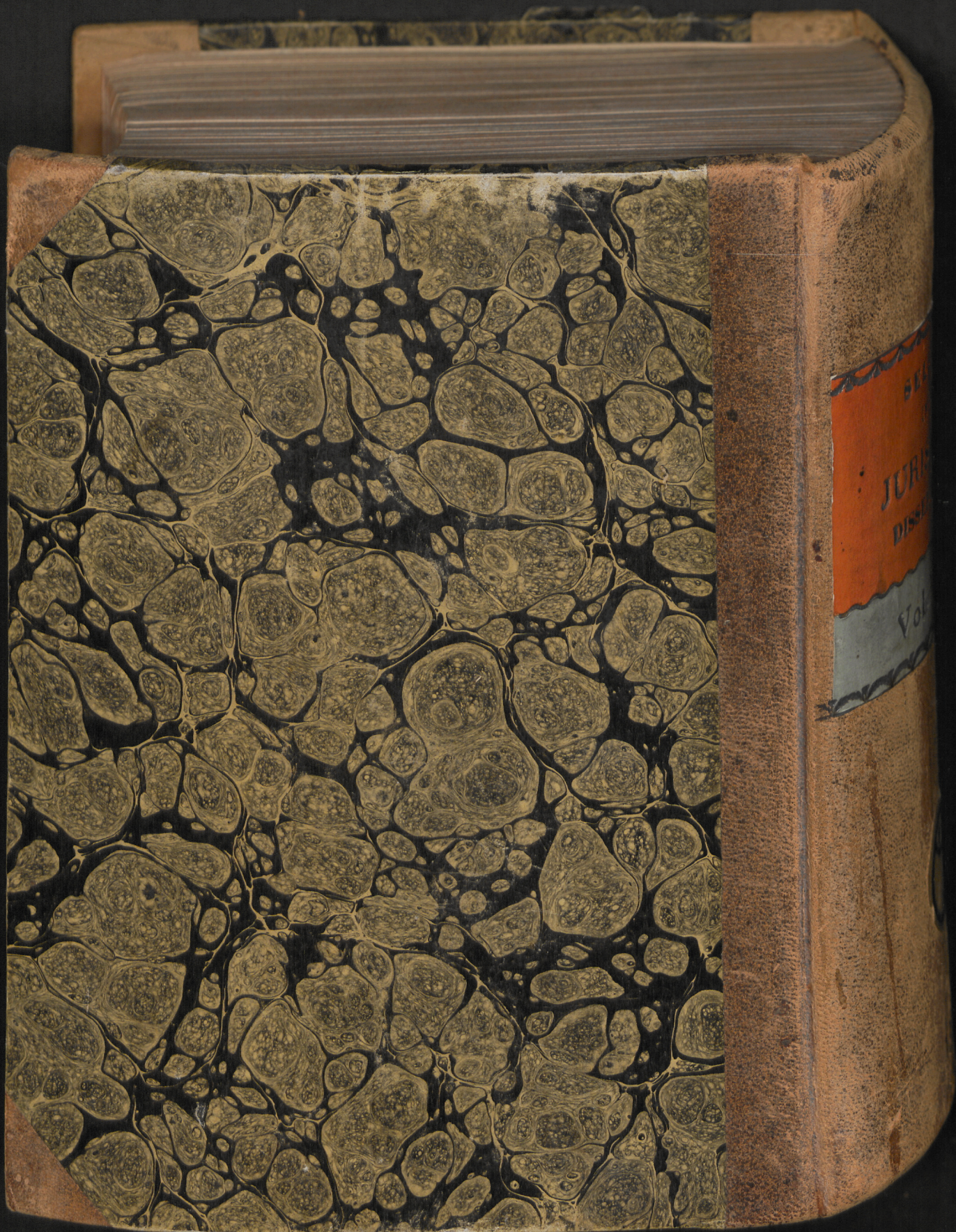
* *Huc fessi*, per metath.
lit. Feschi.

R. F.

F I N I S.

Ad

Excellentiss. atq; Consultiss.

N. P R Æ S I D E M.

Va. Pr. Ju. C.

maticus votivus, Corollarium praesertim
ultimum concernens.

Cum sit, cur Thesis ultima monstrat,
Vos quaestio prima fiet?
Methodo (non ordine) spretâ?
Non puto, re subesse puto.
An, quia cuncta praecessio finis,
Scripti hujus dicta facit?
An metus est, ne in sede locentur,
Huc fessi * rursus
An quia Jure hominum, ma voluntas
Perpetuo debet legibus
Num forte, an benefacta, an & anni
Praeat, incertum est, debet
Quicquid id est, certè nomen p
Auguror. huc tantum jungite

* Huc fessi, per metath.
lit. Feschius.

F I N I S.

